Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1973 чыл
МАРТ
18
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 65 (9141).
Өртээ 2 көп.

БУР-нуң удуртукчуларынга телеграмма

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. Брежнев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. Подгорный болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Косыгин Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Болгария Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы эш Тодор Живковка болгаш Болгария Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш Станко Тодоровка байыр чедирген телеграмма чоруткан. Телеграммада чугааланы болза:

Совет Эвилели биле Болгария Улус Республиканың аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге ат салганының хүнүнден бээр 25 чыл болган оюнга таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, бүгү совет улустуң өмүнээзинден база боттарывыстың өмүнээвистеп силерге болгаш силерниң нүүрүңерде Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге база БУР-нуң Министрлер Чөвүлелинге, бүгү болгар улуска чүректиң эң ханызындан изиг байыр чедирип тур бис.

Пролетаржы интернационализмниң ёзулуг сиңиликкен 1948 чылдың совет-болгар керээзи бистиң чурттарывыстың аразында чаа харылзааларны, социализм болгаш коммунизм тургузуушкуну — ниити сорулгаларны чедип алыры дээш ёзулуг найыралдың, бүрүн дең эргенин, дузалажылганың болгаш кады ажылдажылганың харылзаалары бадыткаан үндезин документ болган. ССРЭ биле БУР-нуң аразында чеднишкиниг калбарып, ханылап турар бүгү талалыг кады ажылдажылга чүгле бистиң ийи чуртувустуң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар эвес, харын бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының эрге-ажыктарынга бараан бооп, Варшава Керээзиниң киржикчилери — күрүнелерниң камгаланыр аргазын быжыглаарынга, Европада болгаш бүгү делегейде тайбыңны база айыл чок чорукту быжыглаарынга дээштиг дуза чедирип турар деп чүвени совет кижилер сеткил ханыышкынныг демдеглеп турар.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында 1967 чылдың май 12-де Софияга ат салдынган чаа совет-болгар керээ акы-дүнма ёзулуг улам быжыглаан, политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың ыңы-бүрү талааларынга Совет Эвилелиниң болгаш Болгария Улус Республиканың улам сырый кады ажылдажырынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, социалистиг интернационализмниң ёзулуг боттанышкыны болган.

СЭКП-ниң болгаш БКП-ниң, Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның аразында ийи талалыг кады ажылдажылганың-даа, амты үениң делегей айтырыгларының-даа талазыбиле үзел-бодалдар бүрүн чаңгыс эптиг болуп турар. БУР-нуң партия-чазак төлээлериниң 1972 чылдың ноябрьда Совет Эвилелинге чөрааны ооң чыриткылаичак бадыткалы болган.

Найыралдың бузулбас эви-биле, тайбың, депшилге болгаш социализм херээниң тиилелгези дээш дем каткан демисел-биле холбаалыг бистиң улустарывыстың акы-дүнма эң-сеткил каттыштырылгазын Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары моон соңгаар-даа быжыглаар деп шиитпирлиг сорук кирген.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында совет-болгар керээниң алдарлыг юбилейиниң хүнүнде социалистиг тургузуушкунга, социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжышкыны дээш, бүгү делегейге тайбың дээш демисселге чаа-чаа улуг чеднишкинелиг болгурларны силерге, бүгү акы-дүнма болгар улуска күзедивис, эргим эштер.

Бузулбас совет-болгар найырал быжыгып, чечектелип турзун!

1973: ТӨСКҮ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛЫ

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН БЕДИК

«Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннары төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында мал бажың өстүрер, кыштан малды хүр ажырар, продуктулуун бедидер дээш социалистиг чарышты калбарткан.

Совхоз бо чылын 420 тонна эттиг, 519 тонна сүттүг, 58,5 тонна дүктү күрүнеге садарын хүлээнген. Ынчангаш хүлээлгелер канчаар күүсеттинип турарын доктаамал хынзы, түңнелди ай бүрүзүнде үндүрүп турарынче партком, ажылчын комитеди улуг кичээнгейлиг салып турар апарган. Чарыштың ийи айларда совхоз түңнелин совхозтуң партия болгаш ажылчын комитеттери үндүрген.

Ийи айларда совхоз эрткен чылдың ол үезинден 14 тонна сүттүг хөйнүг саткан. Совхозта 9 муң хире хой оолдаан. Хураганнар онча-менди. Алдынган хураган эрткен чылдың ол үезинден 789 баш хөй.

Салбырлар аразында чарышка Чыраа-Бажы салбыр тиилекчи болган: салбыр ам бээлин төрүүр 160 хойга онааштыр 78 хураганны камгалап алган, эрткен чылдың ол үезиниден 8,5 тонна сүттүг хөйнүг саткан. Ында малдың өлүп хораар чоруу эвээжээн. Ол салбырның хойжулары М. Очур-оол төрүүр 100 хойга онааштыр 101, Х. Куулар—100, М. Биң—90 хураганны менди остүрүп турар. Ынчангаш дирекцияның, парткомнуң болган ажылчын комитединиң шилчнир Кызыл тугун ол салбыр чаалап алган.

Хойжу бригадалар аразында социалистиг чарышка Чыраа-Бажында К. Кууларгө удуртукан бригада мурнакчы болган. Ооң хойжулары төрүүр чүс хойга онааштыр ам 79 хураганны доруктуруп турар. Ол бригадага шилчнир вымпелди тывыскан.

Шык-Бажы сүт-бараан фермазы (эргелекчизи эш М. Шериг-оол) сүт будүрериниң квартал планын 62 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезинден 8 тонна хөй сүттү күрүнеге саткаш, фермалар чарыжынга тиилээн. Аңаа база-ла шилчнир вымпелди тывыскан. Ол-ла ферманың саанчылары Ленин орденниң эдилекчилери Х. Кувискаал биле К. Таан эрткен чылдың бо үезинден 883 кг сүттү хөйнү сагган.

Чарыштың тиилекчилерин адавышаан, четпес ажылдаанарны база-ла чугаалашкан. Чижээ, Дөң-Теректиң сүт-бараан фермазы сүттү будүрерин база күрүнеге садарын элээн көвүдетсе-даа, ажылы четпес. Чүге дээрге, мал чеми четчир турда-ла, молдургалар арыш баксыраан, ажаалда-тежээлдези кошкак. Фермада күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Үк четпестерин чайладырының хемчегларын алган.

К. КОМБУКАЙ,
ажылчын комитединиң даргазы.

МАЛЧЫННАР ЧУГААЛАШКАН

Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң малчыннары мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынче киргеш, төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында улам-на улуг чеднишкиннерни чедип алыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерни боттарынга алган.

Чылдың баштайгы ийи айы доозулган. Ким канчаар ажылдаанын, ким мурнап азы хожудан турарын, бот-боттарында чаа үүг барын дыңнаары, билип алыры кижи бүрүзүнге күзенчиг. Оон ангыда, олар аразында чарыштыг болгай. Ынчангаш «Большевиктиң» малчыннары чылыгаш, эрткен ийи айларда канчаар ажылдаанының түңнели үндүрүп, чугаалашкан.

Хой оолдаашкыны ам-даа доозулбаан хирээнде, мурнакчы хойжулар ам безин багай эвес түңнелдерни чедип алган. Мал хүр, кыштаглаашкын эки эртип турар чорук аңаа салдарлыг болганы чугаажок. Төрүүр коданнарда хойжулар Хомушку Базыр, Шура Сая, Хомушку Оолак, Сая Дарма олар төрээн хойларының 100 бажынга онааштыр 95-тен 107 чедир хураганнарны менди ап, малчыннарның чарыжының мурнуу одуруунда чоруп, алган хүлээлгезин күүседип турарлар.

Бызаа ажаакчызы Салчак Сержиң кышкы үеде бызаларның хонукта кемелде деңзинзин 450 грамм чедирерин хүлээнгеш, херек кырында 510 грамм болуруп чедип алган.

Сарлык кадарчылары Сая Күр-Базыр болгаш Сая Кадар-оол олар төрүүр 100 сарлыкка онааштыр 85 бызааны менди алырып хүлээнгеш, ам түс-түзүнде 95 бызааны онча-менди доруктуруп турар.

Үстүнде мурнакчы малчыннар малдың кышкы ажаалдатежээлдезин акижидип, мал чемин чоп чарыгдап, чер одарын мергежилдиг ажыглап тургаш, бедик көргүзүглерни чедип алганнар.

Малчыннарның хуралынга чүгле эки түңнелдерни үндүргөн эвес, ол ышкаш малдың чаш төлүн хорадып, четпес ажылдан турарларны шүгүмүлеп, ол четпестерниң чылдагаанын илередип, ону чайладырының аргаларын база тодаргаткан.

Колхозтуң малчыннары мал бажын хоратпайн, ону өстүрерин, продуктулуун бедидерин чедип алыр дээш бо хүннерде болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып, шудургу ажылдап турарлар.

Т. САЛЧАК,
колхозтуң экономизи.

МУРНАКЧЫ БРИГАДАДА

Эрээн районнуң «Чаа орук» колхозунуң №1 хойжу бригадазының (бригадири А. С. Сояң) хойжулары «1972-1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будүрерин база белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын боттандырары-биле чарышче киргеш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Олар берген сөзүнге ээ болуп, шудургу ажылдап, малды кыштап хүр ажырып, чаш төлүн менди ап турарлар.

Бригадада иниизи-биле 797! баш шээр мал бар. Оларны 18 кодаңда сайтара тургускан. Амгы үеде 2480 хой төрээн, оон 2495 хураган алдынган.

Боттарының даанган ажылынга кызымаккай, хойларын эки ажаап-тежээп, чаш төлдү менди ап турар малчыннар хөй. Коммунистер Малчын Даваа 307 хойдан 307 хураганны алган, а Александра Дамба 305 хойдан алды хураганны артыкка, комсомолчулар Шулуу Чаш-оол 341 хойдан 342 хураганны, Аңчы Баймр-оол 294 хойдаң ол хирээн менди доруктуруп турар.

Ол-ла коданнарда ажылдап турар сакманщиктер Даваа Брат, Лиза Биче, Саша Кавчыыр олар 100-тен 120 чедир чаш хураганны доруктурган.

А. АРАКЧАА.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИНИШКИН

Кызылдың хоочун будүрүлгелериниң бирээзи алгы заводунуң коллективи төскү беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында планнаар онаалданы хуусаа бетинде күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

1973 чылда улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседир дээш үлетпүрүнүң, тудугнуң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң доктаалында социалистиг чарыш—эвээш чарыгдалдарыг, хөй, эки шынарлыг продукцияны бээр деп лозуң-биле эртер ужурлуг деп айыткан. Ону амыдыралга боттандырар хемчегларни заводтуң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ап турар. Ылаңгыя продукция будүрериң көвүдедир, ооң шынарын экижидер, чиг-этти болгаш материалдарны чөп ажыглаар талазы-биле чамдык ажылдар кыдынган.

Ооң түңнелинде чылдың эрткен ийи айында 175,800 рубльдиң ниити продукциязын будүрер планын 103 хуу боттандырган, а будүрген продукцияны сайгарар талазы-биле онаалданы 113 хуу күүседткен. Ынчаарга 10.600 эжеш кидиг идикти кылыр тургаш, ону 11.800 чедирген. 12.600 эжеш хөм идикти даараар онаалданы 126 хуу күүседткен.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнге турасказатган Москваның мурнакчы будүрүлгелериниң коммунистиг субботникти чорудар дугайында эгелекчи саналын заводтуң ажыл-ишчилери бир эң-сеткилдиг деткээн. Коллективтиң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының митингизи болган. Аңаа субботник хүнүнде чүү кылырын дугуржуп чугаалашкан.

Коммунистиг субботник хүнүнде заводтуң бүгү ажылчыннары түс-түс ажылдаар цехтеринге ажылдап хүнээр.

А. КУМАЯК.

Мал ажылы—шалыпчы фронт

ИЙИ КОДАНДА

Эрээн районда «Коммунизмче орук» колхозтуң малчыны Хумбун Аракчаавың хою бо берге кышты хүр ажып турар. Ооң коданында 390 баш төрүүр хойнуң 320-эн оолдаан. 320 чаш хураган менди доругуп турар. Хойнуң күшшыдалы эки болганындан хураганын суду-биле тоттур эмзирип турар. Хумбун Аракчаа 390 хойдан 390 баш хураганны камгалаап алыр аргалыг.

Хар-50 см кылын, кыш эрте душкен бо хире берге үеде Хумбуннуң чеднишкиннерин чүнүң-биле тайылбырлап болурул? Ында чажыт чүве чок. Ол 10 чыл иштинде мал малдан келген, дуржулгалыг хойжу. Хумбун ажылга ээхарыысалгалыг. Малчыннның коданында кажаа-хораазы чылыг, арыг-шевергин, ында бар 6 тонна сула, 4 тонна зеленканың кадагалалы эки. Малчыннның дериг-херекселдери база четчири-биле белеткеттинген. 100 ажыг хойга суланы хары угда салып берип болур ыяш оңгачалар, 12 демир оңгача база чылыг суг турар бир улуг сава бар. Төрээн хойларга хүнде-ле 400 кг. суда берип турар. Хойлар оңгачадан чылыг сугну ижер.

Ол-ла колхозтуң хойжузу Александр Сенди эрткен чылдан бээр хой малдан келген. Ол хой кадарарынга үр болбаан-даа болза, коданында 361 баш төрүүр хой хүр кыштаан. Үк хойлар ийи дугаар төрүл турар. Сениниң хойлары кидиг түлүк оолдаан эгелээн. Хүнде-ле 8—9 хой төрүүр. Ниитизи-биле 100 ажыг хой төрээн. Хураган өлбээн. Малдың чаш төлүн менди камгалап алыр дээш бүгү күштү мөөнээн. Дүнеки үеле дежурныйлаапкынны тургускан. Чаш малдың үүдү, дугаарлаашкыны эки. Хойларның ажаалда-тежээлдезин чогуур пегледеге тургускан. Ында элээн арыл баксыраан он шаа хойларны сигеп, сула-биле чемгерип, чылыг сугбиле доктаамал хандырып турар.

Н. ДАКАА.

МАЛЧЫННЫҢ УЛУГ ОЛЧАЗЫ

Чайгы семиртилгени, күскү болгаш кышкы одарладыышкынны малчыннар эки организастаанда, ажаалда хайгаарал-че үргүлүүнүң кичээнгейин салганда мал хүр чыл ажар, ооң продуктулуу бедик, чаш төлү элбек, боткур болуру малчын бүрүзүнге билдингир. Шак ындыг сагыш човангыр ажылышчылериниң чижээнге Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң хойжузу Куулар Ондар-оолду көргүзүп болур.

Чиңге-Ооргада ооң кыштаа шээр малга онаа таарымчалыг. Амгы үеде хойнуң күжү күскү-ле хевээр болгаш онча-менди. Малчыннның коданында оолдаашкын бо хүнперде улажып турар.

Малдың баш санының өзери ооң чаш төлүн менди доруктуруп алырында. К. Ондар-оолдуң баштай төрээн 170 хойнуң хураганы шупту менди болурундан аңгыда, харын ийистээшкин ында көвүдеп турары өөрүнүг.

Малчыннның коданынга солун таварылга болган: ооң бир хою 3 хураган, база бир хою 5 хураган төрээн, олар ам доруккан. Үштээр, бештээр чорук кончуг ховар дыңналыр болгай. Ынчангаш малчыннның олчазы узам-на арбыдап турзун деп күзеп каалы.

К. ОЧУР-ООЛ.

УЕ-ШАГГА ХЫНАТТЫНГАН УЛУГ НАЙЫРАЛ

СОФИЯ. (СЭТА-ның корр. **В. Кузнецов** дамчыткан). БУР биле ССРЭ-ниң аразында Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээге ат салганының 25 чыл ою — тураскаадыг хүнү Болгарияның ажылчы чону калбаа-биле байырлап, демдеглеп турар. 1948 чылдың март 18-те ат салган ол документ ийи улустуң аразында акы-дүнма харылзааларны быжыглаарынга болгаш калбартырынга чугула уе-чада болган, социалистиг Болгарияны тургузарынга чугула ролдуг болуп келген.

СОФИЯ. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң аразынга Найырал, кады ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында керээниң 25 чыл оюнга холбаштыр Софияның хөй-ниити төлээлекчилериниң байырлыг хуралы дүүн болган. Партияның база чазактың удуртукчулары, чүрттүң күрүне болгаш хөй-ниити талазы-биле көскү ажылдакчылары аңаа олурушкан.

Бо кайгамчыктыг хүнге холбаштыр БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы П. Кубадинский илеткел кылган.

А. Н. Косыгин чанып келген

Ирак чазактың чалааның ёзугаар Иранга найыралдыг түр аян-төрүк ыглып чораан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин март 16-да Ирандан Москваже чанып келген.

Внуково аэродромга А. Н. Косыгинни эштер К. Т. Мазуров, Ю. В. Андропов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, М. А. Лесечко, И. Т. Новиков, Л. В. Смирнов, ССРЭ-ниң министрлери, өске-даа албан кижилери уткаан. (СЭТА).

ЛУНОХОД ДУГАЙЫНДА

ЫРАК КОСМОС ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ ТӨВҮ. (СЭТА). Лемонье онгарының мурнуучөөн кызыгаарында шилчилге шугуму болур «далай-дин» зонага комплекстиг эртем шинчилелдерин эрттирген сооңда автоматтыг «Луноход-2» аппарат Далай дээр девискээрже эөп келген.

Бодуучоруур аппарат марттың 14-те болгаш 15-те шинчиледдер кылыр база бир девискээрже үнүттер дээш соңгу-чөөн талажже чорупкан. Луноходтуң эрткен черлеринге Ай будүмделериниң сорунзалыың хемчээр, Ай хорзувүүнүң физика-механика талазы-биле ооза шынарларын болгаш химия составын тодаргайлаар шинчилелдерни эрттирген. Долгандыр турар девискээрниң чаа-чаа туруктарын Черже дамчыткан.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ ПЛААНЫ

Череповецтиң кан кылыр заводунуң муң-муң металлургтары коммунистиг субботникке киржир. «Күш-ажылчы байырлалды эң бедик будүрүкчүлүг хүн болдураалы»—деп, ажылчыннар хуралынга шиитпирлээн. Ол хүн электрод цегиниге камнаң алган материалдардан дыка хөй продукцияны кылырын хүлээнген.

(СЭТА-ның корр.).

ЧЕРЕПОВЕЦ.

Апрель 21-
КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

ДОКЕРЛЕРНИҢ ӨМҮНЭЭЗИНДЕН

Владивостоктуң далай садыының портунуң докерлери коммунистиг субботникке идепкейлиг киржиринге белеткениң турар. Митингиге чүве чугаалаан, ажылчын Б. Ливкин мынча дээн: «Бистиң бригаданың коллективи коммунистиг субботник хүнүнде долу составы-биле үнгеш, шалыпчы ёзу-биле ажылдаар. Бүгү порттуң докерлерин бистиң үлегеривисти эдереринче кыйгырып тур мен». Владивостоктуң далай портунуң бирги районунуң ажылчы чоннары апрель 21-де сес муң тонна ажыр чүүктү чүдүрүп, дүжүрер, ажылдап алганы акша-хөрөнгизин беш чылдың фондузунче шилчидер деп хүлээнгеннер.

(СЭТА-ның корр.).

ВЛАДИВОСТОК.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНГА

Буриниың ажылчы чоннары апрель 21-де коммунистиг субботникти эрттирер дугайында москвачыларның эгелекчи саналын улуг чүүлдүгүнүп, деткээннер.

«Электромашина» заводтуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары ол хүн 16 электри моторларын, он тоннаның автокранын, будүн-чартык муң ажыг электри херекселдерин кылып үндүрер болгаш беш чылдың фондузунче 62 муң рубльди шилчидер деп хүлээнгеннер.

«Теплоприбор» заводтуң коллективи апрель 21-де камнап алганы материалдары-биле болгаш электроэнергиязы-биле ажылдаар дээн. Ажылчыннардан аңгыда албан-хаакчылар база станоктарга ажылдап, кезектерни эптеп кылырынга дузалажырын хүлээнген. Төскү беш чылдың шыжамырынга ол завод 37 муң рубльди киирер.

(СЭТА-ның корр.).

УЛАН-УДЭ.

«КЫЗЫЛ СУББОТНИККЕ» БЕЛЕТКЕНИР

Шепетовканың локомотив депозунуң машинистери чыл эгезинден бээр аар чүүктүг бир муң составларны сөөрткенер. Улус ажыл-агыйының барык чыртык миллион тонна чүүктерни даалгадан ажыр сөөрткен.

Депо амгы үеде ленинчи коммунистиг субботникке белеткенип турар. Ол хүн камнаттынган оттулар чүүл болгаш материалдар-биле тепловоз, электровоз болгаш паровоз бригадалары шупту ажылдаар. «Кызыл субботага» ажыглаар 200 тонна дизель оттулар чүүлү, бир муң киловатт-шак электри энергиязы камнаттынган. Мурнакчылар И. Серафимович, Н. Прилюк, Г. Строгий, В. Гончар олар аар чүүктүг составларны сөөртүп, субботникти фондузунга камналганы киирин эгелээннер.

(СЭТА-ның корр.).

ШЕПЕТОВКА, Хмельницкий область.

БҮГҮ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРГЕ

Пермьниң Я. М. Свердлов аттыг мотор кылыр заводунуң рационализаторлары балгаш чаартыкчылары коммунистиг субботник хүнүнде күш-ажылдың будүрүкчүлүүн эң бедик деңнелге чедирер деп шиитпирлээннер. Чаартыкчы ажылчын кижи бүрүзү ээлчегиниң нормазын будүн-чартык катап күүседирин хүлээнген.

«Кызыл субботага» белеткел Пермьниң бүгү будүрүлгелеринде калбарган.

(СЭТА-ның корр.).

ПЕРМЬ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ҮЛҮҮНЧЕ

Львов областың ажылчы чоннары апрель 21-де он-он автобустарны болгаш авто-чүдүрүкчүлерни, чүс-чүс кедээ ажылагый машиналарын, дыка хөй алмаз болгаш демир көзер дериг-херекселдерни будүрүп үндүрер. Ийик даараар «Прогресс» фирманың коллективи камнаттынган хөм-биле элээн каш муң идикти даараарын хүлээнген. Ажылдап алган акша-хөрөнгизин шупту-зун беш чылдың үлүүнче шилчидер дээн.

(СЭТА-ның корр.).

ЛЬВОВ.

Мал ажылы—

шалыпчы

фронт

Өвүрнүң хойжуларында

Мал ажылының ажылданчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киргеш, Өвүрнүң ажыл-агыйларының хойжулары тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында малды кыштан хүр ажырар, ооң чаш төлүн менди доруктурар дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Ийи айларның түңнели-биле алырга, малдың төрүттүнген чаш төлүнден улуг хорамча чок. Бо хүннерде хой оолдаашкыны кидин түлүктеп турар. Районда төрүүр хойнуң 53 хуузу оолдапкан. Ам 21916 хураган менди доругуп турар.

«Кызыл тук» колхозта хой оолдаашкыны адактанган. Ол ажылагыйның Саглы-Бажында болгаш Көк-Тейде хойжу бригадаларында хой оолдаашкыны эки эртип турар. Ылаңгыя ында хойжулар Ооржак Севек 313 хураганны, Ооржан Насык 306 хураганны менди алган.

«Коммунизмче орук» колхозтуң хойжулары Василий Дажы-Доржунуң, Кара-Сал Бөвен-оолдуң, Монгуш Намбарның коданнарында хойнуң төрүүру доостур чыгаан. Ол коданнарда хураганнар менди.

Ооң-биле холбаштыр четпес чүве болза, хойжуларда бо эң-не харыысалгалыг, чымыштыг ажылдың үезинде оларга аъш-чем болгаш оске-даа хереглел барааннары чедирер автолавкалар графикти үзүп турары болур. Районнуң хамаарышкан организациялары бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Д. БААЗАН,
райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң экономизи.

АГРОНОМ: хову ажылының технологу

Эрткен чылын каа-хемчилер шөлдернин дүжүттүүн болгаш мал ажылының продуктулуун бедиткеннер. Көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрер талазы-биле күрүне планы дыка ажыр күүсеттинген.

Бистин чедип алган чедиишкиннеривис — ол дээрге, чүгле бойдустуң хайырлалы эвес, харын көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң шудургу күш-ажылының үретүнели-дир.

Черниң үнүш-дүжүткүрүн база малдың продуктулуун бедидеринге улуг роль көдээ ажыл-агыйның специализинге хамаарыжыр. Бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс — ол дээрге, бедик механизастаттынган ажыл-агыйлардыр. Ам колхозтуң азы совхозтуң удуртукчузу кайы хире-даа талантылыг болза, специалистер чокка ажыл-агыйны эргелеп башкарары берге. Ооң-биле чергелештир, амгы үениң специализинге чүгле бедик теоретиктиг белеткелдиг болуру база-ла четпес. Ол мергежилдиг организакчы, кижизидикчи, чогаадыкчы болур ужурлуг.

Ынчалзажок чамдык специалистер олче түткүвейн турары харааданчыг. Ында боттуг чылдагаанныр база-ла бар. Чижээн ап көрээлинер. Одуруглар аразын болбаазырадыр культураларны өстүрери дээш звенолар харыысалгалыг болуп турар болза, тараа база мал чеми культураларны өстүрерин шуптузу харыылап турар, а херек кырында тодаргай харыылап турар кижи чок. Бо дээрге, ээхарыысалга чок чоруктуң тодаргай илерээшкини-дир. Тараа чаштырар черни бир кижи андарып каар, чаштырарын оске кижи кылыр, ажаан алырын үшкү кижи чорудардыр. Ажыл төлевири бүдүрген продукциянын тонназындан эвес, а ажыл нормазын күүсеткенинден хамааржыр. Бо чорук ажылды бүү-хаа, хынамчалыг эвес кылырынга чедирер, а оон кандыг дүжүт алыры механизатторну сонуургатпайн турар.

Мырыңай чоокта чаа-ла тараажы дүжүт алырынга идегелин агаар-бойдустуң байдалдары-биле холбаштырып турган. Ам механизастаашкынның, химижидилгенин хөгжүлдезинин деннели бедээни-биле, көдээ ажыл-агый эртеминиң база мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин ажыглап тургаш, агаар-бойдустуң байдалдары таарымчалыг эвес чылдарда-даа чаагай дүжүт дээш чедиишкинниг демисежиш болур апарган.

КАА-ХЕМЧИЛЕР ТОСКУ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШИИТПИРЛИГ ҮШКҮ ЧЫЛЫНДА ГЕКТАРДАН-НА 12,5 ЦЕНТНЕРДЕН КУДУ ЭВЕС ДҮЖҮТТҮ АЛЫР, КҮРҮНЕГЕ 23 МҮҢ ТОННА ТАРААНЫ САДАР, МАЛ БОЛГАШ ЧЕР АЖЫЛЫНЫҢ ӨСКЕ-ДАА ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН БАЗА БЕЛЕТКЭЭРИН КӨВҮДЕДИР ДЭЭШ ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК ТУДУП ТУРАР.

Бисте бойдус-климат байдалдары янзы-бүрү. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзүнге агротехниканың арганарын шилип алырын тодаргай көөр херек. Мында агроном шиитпирлиг рольду ойнаар ужурлуг.

1973 чылда көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрерин база белеткээрин дыка көвүдедиринче угланган хемчеглерни бистиң районнуң ажыл-агый бүрүзүнде ажылдап кылган. Каа-хемчилер юбилейлиг чылда эмнелге-профилактиктиг болгаш санитар-эпидемиологтуг албан черлериниң Бүгү-россий көрүлдезинге киришкеш дээре черни эзлеп, бистиң республиканың Кадык камгалал министерствозунуң болгаш Кызыл Крест комитединиң дипломун чаалап алган. Ол шыкаш эки ажылы дээш участок СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССРниң Дээди Советиниң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профсвилелдериниң область чөвүлелиниң юбилейжи Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан. Участоктуң бажыңарының иштики-даштыкы септелгезин, ариглаашкының коллектив кежигүннери боттары кылып ап турар.

Кадыкшылдың үндезини — ариг-шеверни шыңгыы сагырында. Ындыг кыйгырыг-биле ажылдавышаан, коммунист, партбюро кежигүнү эш Херлиг-оол болгаш ында оске-даа ажылдакчылар суурда чурттакчыларның база ырак черлерде мал ажылдакчыларының ортузунга эмнелге темазынга, янзы-бүрү аарыгларга удур чорудар хемчеглер дугайында лекция, беседаларны чорудуп, тускай график ёзугаар малчыннарже үнүшкүннерни кылыры, кудумчу, квартал аайы-биле ажылдар чорудары база чаңчыл апарган.

Эмнелге участогунуң ажылдакчыларының кижи бүрүзү хой-ниитичи даалгалыг болгаш ылаңгыя культура-массалыг ажылдарга коммунистер, комсомолчулар идепкейлиг киржип турар. Ол дугайында база чижектерден көрээлиңер. Амбулатория фельдшери комсомолчу кыс Лидия Аракчаа — хана солун редактору, агитатор, бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. А комсомолчу Наталья Нурсат профсвилел организациязының участокта болүүнүң дарга-даа чаагай дүжүт дээш чедиишкинниг демисежиш болур апарган.

Бистиң чедип алган чедиишкиннеривис — ол дээрге, чүгле бойдустуң хайырлалы эвес, харын көдээ ажыл-агыйның специализинге хамааржыр. Бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс — ол дээрге, бедик механизастаттынган ажыл-агыйлардыр. Ам колхозтуң азы совхозтуң удуртукчузу кайы хире-даа талантылыг болза, специалистер чокка ажыл-агыйны эргелеп башкарары берге. Ооң-биле чергелештир, амгы үениң специализинге чүгле бедик теоретиктиг белеткелдиг болуру база-ла четпес. Ол мергежилдиг организакчы, кижизидикчи, чогаадыкчы болур ужурлуг.

Ынчалзажок чамдык специалистер олче түткүвейн турары харааданчыг. Ында боттуг чылдагаанныр база-ла бар. Чижээн ап көрээлинер. Одуруглар аразын болбаазырадыр культураларны өстүрери дээш звенолар харыысалгалыг болуп турар болза, тараа база мал чеми культураларны өстүрерин шуптузу харыылап турар, а херек кырында тодаргай харыылап турар кижи чок. Бо дээрге, ээхарыысалга чок чоруктуң тодаргай илерээшкини-дир. Тараа чаштырар черни бир кижи андарып каар, чаштырарын оске кижи кылыр, ажаан алырын үшкү кижи чорудардыр. Ажыл төлевири бүдүрген продукциянын тонназындан эвес, а ажыл нормазын күүсеткенинден хамааржыр. Бо чорук ажылды бүү-хаа, хынамчалыг эвес кылырынга чедирер, а оон кандыг дүжүт дээш чедиишкинниг демисежиш болур апарган.

Бисте бойдус-климат байдалдары янзы-бүрү. Ынчангаш ажыл-агый бүрүзүнге агротехниканың арганарын шилип алырын тодаргай көөр херек. Мында агроном шиитпирлиг рольду ойнаар ужурлуг.

1973 чылда көдээ ажыл-агый продукциязының бүгү хевирлерин бүдүрерин база белеткээрин дыка көвүдедиринче угланган хемчеглерни бистиң районнуң ажыл-агый бүрүзүнде ажылдап кылган. Каа-хемчилер юбилейлиг чылда эмнелге-профилактиктиг болгаш санитар-эпидемиологтуг албан черлериниң Бүгү-россий көрүлдезинге киришкеш дээре черни эзлеп, бистиң республиканың Кадык камгалал министерствозунуң болгаш Кызыл Крест комитединиң дипломун чаалап алган. Ол шыкаш эки ажылы дээш участок СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССРниң Дээди Советиниң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профсвилелдериниң область чөвүлелиниң юбилейжи Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан. Участоктуң бажыңарының иштики-даштыкы септелгезин, ариглаашкының коллектив кежигүннери боттары кылып ап турар.

Кадыкшылдың үндезини — ариг-шеверни шыңгыы сагырында. Ындыг кыйгырыг-биле ажылдавышаан, коммунист, партбюро кежигүнү эш Херлиг-оол болгаш ында оске-даа ажылдакчылар суурда чурттакчыларның база ырак черлерде мал ажылдакчыларының ортузунга эмнелге темазынга, янзы-бүрү аарыгларга удур чорудар хемчеглер дугайында лекция, беседаларны чорудуп, тускай график ёзугаар малчыннарже үнүшкүннерни кылыры, кудумчу, квартал аайы-биле ажылдар чорудары база чаңчыл апарган.

Эмнелге участогунуң ажылдакчыларының кижи бүрүзү хой-ниитичи даалгалыг болгаш ылаңгыя культура-массалыг ажылдарга коммунистер, комсомолчулар идепкейлиг киржип турар. Ол дугайында база чижектерден көрээлиңер. Амбулатория фельдшери комсомолчу кыс Лидия Аракчаа — хана солун редактору, агитатор, бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. А комсомолчу Наталья Нурсат профсвилел организациязының участокта болүүнүң ректору Ю. Занин ол ажылагыйның кол агроному А. Ставодумовтуң ажылын холгаарлап, оон бот-тускайлан чоруун кызыгаарлап турар. Оон түңнелинде амгы үеде совхозта үрезинниң чүгле 34 хуузу кондициялыг болуп турар. Ында үрезин кызыл-тастың үнери 81 хуу. Ону солуур ужурлуг. Ынчалза-даа совхозтуң директору ону кылырын бодавайн турар. Совхозтуң удуртукчулары агрономнуң сүмезин тоовайн, үрезинче кичээнгей салбайн турар чоруктуң уржуундан ажыл-агый чыл бүрүде куду дүжүттү ап келген.

Специалистерге бүрүнү-биле бүзүрээр чорук оларнын инициативазын көдүрүп, тогумчалыг түңнелдерни берип болуур.

Районнуң көдээ ажыл-агый эргелези агрономнарның ролюн бедидер талазы-биле ажылды чорудуп, оларга боттуг дузаны чедирип турар. Бодунуң херээниң ёзулуг мастери, ховү ажылының технологу апарган агрономнар бистиң районда эвээш эвес. Ындыгларга хамыктың мурнунда «Тиилелге» колхозтуң кол агроному А. Мусихин, «Ленинчи орук» колхозтуң кол агроному И. Тараканов олар хамааржыр. Олар шөлдернин төөгүзүнүң дептеринге тодаргай демдеглелдерни доктаамал кылып, ыяк аналиэтен, бүдүрүлге чорудулгазын болбаазырангайжыдары-биле ажыктыг чүүлдерни ажыглап турарлар. Технологтуг чорудулганы болбаазырадырынга кол агрономнарның ролю ол ажыл-агыйларда көскү, оон түңнелинде чаагай дүжүт алдынып турар. Агрономнарны партия организациялары деткий турар, олар бодунуң ажыл-херээнге бот-тускайлан, коллективтиң хүндүткелин чедип алган. Оларның ажылының аттестады — чаагай дүжүт. Ол ажыл-агыйларда тарааның дүжүдү кожаларынындан 4-5 центнер хөй болуп турар.

Бо үстүнде айыткан ажылагыйларның кол агрономнары ажылдың шынарын хынаарының талоннуг системазын чедип алган. Ол системаны дүжүт ажаап алышкынынга болгаш чер андырылгазынга хереглеп турар. Ол чорук ховү ажылын негелдеге дүүштүр тургузарының арганын берген. Ам ажылдың шынарын контрольдаарының талоннуг системазын районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларынга ажыглаар.

Агрономнарның ролюн бедидери — хүннүң чугула айтырыы. Бистиң районнуң ажыл-агыйларында партия комитеттери агрономнарны идепкейлиг деткип, оон-биле чергелештир технологтуг чорудулгаларны болбаазырангайжыдарынга болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге салдарын чедирип турар. Агрономнарга чүгле негелдени бедидип турар эвес, харын олардың үре-түңнелдиг кылдыр ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

В. ВОЛОДИН,
Каа-Хем райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

Улуг партиязы дээш чоргаарланыышкын

Өндүр улуг ленинчи партияның кежигүнү болуп турарынга бедии-биле чоргаарланмышаан чурттуң коммунистери партийжи чаа билеттерни өөрүшкү-биле ап турарлар.

Москваның база бир районунга — партияның Калинин райкомунга билет солууру эгелээп. Маңаа чаа партийжи билетти бир-ле дугаарында чурттуң эң хоочун коммунистериниң бирээзи, 1898 чылдан бээр партия кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. Н. Петровка тывыскан.

Партийжи чаа документини хүлээп ап тура, Федор Николаевич мындыг бодалды илереткен: профессионал революсчунуң төөгүлүг улуг оруун эртим, оон-биле кады ол болза, аас-кежиктиг орук болган. Хаан чазактың үезинде кадыг-берге шөлүлтениң болгаш кара-бажыңның даржыктыг дошкун оруун эртип, балыгланыышкынның база аарыг-аржыктың берге уржуктарынга таваржып чордум. Мен кандыг-даа үеде улустуң аас-кежии дээш демисеңдиң оруу-биле чоруур апаар мен— деп, Федор Николаевич чугаалаан.

Ленинградтың Выборг райкомунга партийжи билеттиң чаа хевирин баштай-ла Владимир Ильич аттыг заводтуң слесары В. К. Сафоновка тывыскан. Бо бүдүрүлгеге ол үжен ажыг чылдар дургузунда ажылдап келген. Оон чаартыкчы саналдарын ёзугаар күрүне чартык миллион хире рубльдиг камналгазын алган.

— Улуг Ленинниң адынга бижээн № 1 партбилет ышкаш, ындыг хевирлиг билетти алыр аас-кежиктиг болдум— дээш, ол—бистер, ажылчынкоммунистер ленинчи партияның айытказын сорулгаларын боттандырар дээш ам-даа улам эки ажылдаар бис—деп чугаалаан.

Воронежтиң Коминтерн аттыг экскаватор заводунга партийжи билеттерни баштай-ла Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. Ф. Анучин, 1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү А. И. Иванов, аныяк коммунист П. Кривошеев болгаш оон-даа оскелер алган. Олар шуптузу коммунистиң бедик адын алдарлыы-биле кадагаларын бүзүреткеннер.

(СЭТА).

ХУУДА ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Коммунист дугайында чугаа

Кышкы орук Эрзин хеминиң унуп өрү чоктаан зөрдагыр кызаа эриктеп чоруп каан. Узун орукка чугаа солуп-даа, хөй-даа болган. Бо удаада бистер-биле кады чораан Ооржак Херлиг-оолду шаанда Сүт-Хөлге ажылдап турганындан бээр-ле таныыр мен. Орук дургаар хөөрежиш, чугаалажып чораан, оон ыракузаан бээш эскербейн барып-тыр бис. Удавазында районнуң улуг суурларының бирээзи — Нарын көстүп келди. Ырактан-на онзаланып көстүр бажыңга — «Коммунизмче орук» колхозтуң эмнелге участогунга чедип келдивис.

Кайы-даа эмнелге черинге кирерге эмаг чыт думчукка айдызап кээр. Маңаа база-ла ындыг. Ынчалзажок оон арыг-шевери, культурлуу, эмге-сексели хоорайда эмнелге черлериндеп дудак чок.

— Маңаа, бо черге ажылдап келгеш үр болдуңар бе, Амыр-Ашакович?— деп, элээп хөөрежип чоруй, айтырдывыс.

— Сүт-Хөлге бодаарга, маңаа үр болбадывыс, алды чылдың иүүрүнче кирдивис, а оон мурнунда турган черивиске он дөрт чыл ажыг ажылдавш, бээр келгенивис ол.

— Ниити ажыл стажы-даа барган ышкажыл, мергежээн ажылынар аайы-биле дуржулга-даа хөй мөөнеттинген боор аа, Амыр-Ашакович?— дидим.

— Дуржулга-даа үүү боорулаан, шыдаар шаг-биле ажылдап чоруур чүве-дир ийин — дээш, ол-бо өрээлдерже эргий көргүледи...

Колхозтуң эмнелге участогу чүгле районда эвес, харын республикада дээре ажылдыг чер дээрэи биске биддинген. Мында чоннуң кадыынга бараан болган улуг эвес коллектив ажылдап турар. Ону чээрби чылдар дургузунда эмнелге шүгумунга ажылдап келген хоочун кижилериниң бирээзи, 1958 чылдан бээр партия кежигүнү Ооржак Амыр-Ашакович Херлиг-оол удуртуп башкарып турар. Ленинчи партияның дайынчызы каяа-даа, ажылдың кандыгдаа участогунга дайынчы болуп, партийжи мөзүү-шынарын көргүспүшаан, партия Уставының негелдөзин ёзугаар чүрттээп, ажылдап келген.

Эмчи коммунист Ооржак Херлиг-оолдуң болгаш ооң удуртуп турар коллективиниң кол соруглазы — чоннуң кадыы дээш билинип, мергежилин, арга-дуржулгазын харам чокка бараалгадыры. Ону ол эки билир болгаш Сүт-Хөлдүң Манчүрек, Бора-Тайга эмнелге участоктарында ажылдап турган чылдарында кызымак чоруун көргүзүп, буянныг кижи диртип, чонга мактады берген.

— Чедиишкиниг ажылдың үндезини ажылдаарынга таарымчалыг эки оран-бажыңдан, эмнелге-профилактиктиг ажылдар талазы-биле хемчеглерни чорударынга идепкейлиг киржип турар. Маңаа бадыткал кылдыр чамдык чижектерден көргүзээлинер. Республиканың көдээ черлеринде эмнелге участоктарының аразында чарышка Нарынның эмнелге участогу ээ дээре черни эзлеп турар болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип келген. Коллектив юбилейлиг чылда эмнелге-профилактиктиг болгаш санитар-эпидемиологтуг албан черлериниң Бүгү-россий көрүлдезинге киришкеш дээре черни эзлеп, бистиң республиканың Кадык камгалал министерствозунуң болгаш Кызыл Крест комитединиң дипломун чаалап алган. Ол шыкаш эки ажылы дээш участок СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССРниң Дээди Советиниң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш профсвилелдериниң область чөвүлелиниң юбилейжи Хүндүлел бижии-биле база шаңнаткан. Участоктуң бажыңарының иштики-даштыкы септелгезин, ариглаашкының коллектив кежигүннери боттары кылып ап турар.

Кадыкшылдың үндезини — ариг-шеверни шыңгыы сагырында. Ындыг кыйгырыг-биле ажылдавышаан, коммунист, партбюро кежигүнү эш Херлиг-оол болгаш ында оске-даа ажылдакчылар суурда чурттакчыларның база ырак черлерде мал ажылдакчыларының ортузунга эмнелге темазынга, янзы-бүрү аарыгларга удур чорудар хемчеглер дугайында лекция, беседаларны чорудуп, тускай график ёзугаар малчыннарже үнүшкүннерни кылыры, кудумчу, квартал аайы-биле ажылдар чорудары база чаңчыл апарган.

Эмнелге участогунуң ажылдакчыларының кижи бүрүзү хой-ниитичи даалгалыг болгаш ылаңгыя культура-массалыг ажылдарга коммунистер, комсомолчулар идепкейлиг киржип турар. Ол дугайында база чижектерден көрээлиңер. Амбулатория фельдшери комсомолчу кыс Лидия Аракчаа — хана солун редактору, агитатор, бот-тывынгыр уран чүүл болгүмүнүң идепкейлиг киржикчизи. А комсомолчу Наталья Нурсат профсвилел организациязының участокта болүүнүң ректору Ю. Занин ол ажылагыйның кол агроному А. Ставодумовтуң ажылын холгаарлап, оон бот-тускайлан чоруун кызыгаарлап турар. Оон түңнелинде амгы үеде совхозта үрезинниң чүгле 34 хуузу кондициялыг болуп турар. Ында үрезин кызыл-тастың үнери 81 хуу. Ону солуур ужурлуг. Ынчалза-даа совхозтуң директору ону кылырын бодавайн турар. Совхозтуң удуртукчулары агрономнуң сүмезин тоовайн, үрезинче кичээнгей салбайн турар чоруктуң уржуундан ажыл-агый чыл бүрүде куду дүжүттү ап келген.

Специалистерге бүрүнү-биле бүзүрээр чорук оларнын инициативазын көдүрүп, тогумчалыг түңнелдерни берип болуур.

Районнуң көдээ ажыл-агый эргелези агрономнарның ролюн бедидер талазы-биле ажылды чорудуп, оларга боттуг дузаны чедирип турар. Бодунуң херээниң ёзулуг мастери, ховү ажылының технологу апарган агрономнар бистиң районда эвээш эвес. Ындыгларга хамыктың мурнунда «Тиилелге» колхозтуң кол агроному А. Мусихин, «Ленинчи орук» колхозтуң кол агроному И. Тараканов олар хамааржыр. Олар шөлдернин төөгүзүнүң дептеринге тодаргай демдеглелдерни доктаамал кылып, ыяк аналиэтен, бүдүрүлге чорудулгазын болбаазырангайжыдары-биле ажыктыг чүүлдерни ажыглап турарлар. Технологтуг чорудулганы болбаазырадырынга кол агрономнарның ролю ол ажыл-агыйларда көскү, оон түңнелинде чаагай дүжүт алдынып турар. Агрономнарны партия организациялары деткий турар, олар бодунуң ажыл-херээнге бот-тускайлан, коллективтиң хүндүткелин чедип алган. Оларның ажылының аттестады — чаагай дүжүт. Ол ажыл-агыйларда тарааның дүжүдү кожаларынындан 4-5 центнер хөй болуп турар.

Бо үстүнде айыткан ажылагыйларның кол агрономнары ажылдың шынарын хынаарының талоннуг системазын чедип алган. Ол системаны дүжүт ажаап алышкынынга болгаш чер андырылгазынга хереглеп турар. Ол чорук ховү ажылын негелдеге дүүштүр тургузарының арганын берген. Ам ажылдың шынарын контрольдаарының талоннуг системазын районнуң бүгү-ле ажыл-агыйларынга ажыглаар.

Агрономнарның ролюн бедидери — хүннүң чугула айтырыы. Бистиң районнуң ажыл-агыйларында партия комитеттери агрономнарны идепкейлиг деткип, оон-биле чергелештир технологтуг чорудулгаларны болбаазырангайжыдарынга болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге салдарын чедирип турар. Агрономнарга чүгле негелдени бедидип турар эвес, харын олардың үре-түңнелдиг кылдыр ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп турар.

В. ВОЛОДИН,
Каа-Хем райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

Беш чылдың кижилери

ИЛЬИЧЕВА БОЛГАШ ООҢ ЭШТЕРИ

Фоторепортаж

Кызылдың даараныла фабриказының коллективи тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының планын болгаш хүлээлгелерин күүседир дээш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш шалыпчы ажылдап кирген. Ооң түңнелинде эртжен ийи айның даалгазын 104 хуу күүсеткен.

Фабриканың ажыл-ижи-биле таныжып чордувус. Бүдүрүлгениң кол инженери Анна Александровна Перинова коллективте мурнакчы ажылдыг Мария Николаевна Ильичеваның удуртканы коммунистиг күш-ажыл бригадазының ажылдап турар цегинге бисти чедире берди.

— Бригаданың кежигүннери платье даарап турар. Кижи бүрүзү онаашкан ажылынга харыысалгалыг, даараан кылыглары чараш, шынарлыг болуру дээш демисежип келген. Планывысты январьда— 159, февральда—128 хуу күүсеткен бис—деп, бригадир ажылын таныштырып эгеледи.

Бригаданың даараныкчылары Анна Золотухинаның удурткан бригадазы-биле социалистиг чарыштыг. Ооң түңнелин ай санында үндүрерин дугуржуп алган. Эртжен ийи айның, социалистиг чарыжын түңнеп көрген. Мария Ильичеваның бригадазы план күүселдези болгаш кылган чүүлүнүң шынарының талазы-биле шылгараан.

Бүдүрүлгениң иштики курлавырларын чеп ажыглап, чагыгларның кылыр хуусаазын кызырганы, социалистиг чарышты дээштиг организастааны, техника ажыглалын экижиткени күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедитиен. Ол планныг онаалгаларны күүседиринге улуг идигни берген. Бо бүгүнү бригадир Мария Николаевна Ильичева (№ 1 чурукта) тайылбырлап берди.

Бригадада мурнакчыларның саны хөй. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Анастасия Григорьевна Кузнецованы (№ 2 чурукта) бистерге таныштырды. Ол 15 чыл ажылдаан, бешки разрядтың даараныкчызы. Эртжен айларның планын мурнакчы ишчи 120—130 хуу күүсеткен. Анастасия Григорьевна чүгле зки ажылдап турар эвес, идепкейлиг хөй-ниитичи, профсвилел комитединиң нежигүнү.

— Зң-не хөй чыл стажтыг даараныкчы бо болгай— деп, бригадир чугаалааш, илиир-биле платье базып турган бежен хар чоокшулай берген хире назылыг хөрээжен кижиже айытты. Ол 31 чыл ажыл стажтыг Вера Ильинична Родина (№ 3 чурукта) болду. Дуржулгалыг мастер ажылдап келген үезиниң дургузунда дыка хөй кыстарны ынак мергежилинге өөретиен. Ам бир кыстыг өөредип турар. ол апрельде шылгалда дужаар.

Мария Матвеевна Елисеева (№ 4 чурукта) коллективтиң хоочун даараныкчыларының бирээзи. Ол 1944 чылдан бээр чонга бараан болуп эгелээн. Бо аразында эки ажылы дээш каш удаа шаңнадып мактаткан. Хоочун ишчи январь, февраль айларның планын 130—140 хуу күүсеткенин бригадир биске чугаалап берген.

А. СОДУНАМ.
Авторнуң фотолары.

ОЛЕГ ОНДАР—АНЫЯК МЕХАНИЗАТОР

Тараалаң «Тиилелге» совхозтуң Кур-Чер суурунуң «Чедер» кудумчузунда он дугаарлыг бажыңның чанынга эртенниң-не күүлүг ДТ-75 трактор келгеш, кезек доктаагаш, чоруптар. Ол болза, аныяк тракторист Олег Ондарның хойжулар коданнарынче, фермаларже мал чеми сөөртүп чоруптары ол-дур. Олеггиң хары он тос. Оон күш-ажылчы оруу узун эвес. Ол 1970 чылда 8-ки классты дооскаш, Балгазының профессионал-техниктиг училищезинге өөренип кирген. Механизатор кылдыр өөренип алгаш, аныяк оол ачазы Ондарның ажылдап турары № 9 бригадага трактористеп кирген.

Баштайгы удаазында аныяк трактористе бергелер таваржып турган. Ынчалза-даа Олег ону хоочун механизатор ачазының ачызы-биле ажып эрткеш, тускайлаң ажылдай бергеп. Оон кылган ажылының шынары эпти-ле эки болуп турган.

1972 чылдың часкы сезонунда тараа чаштырарынга, чайгы, күскү чер андырылгазынга Олеггиң ады үнүп, ол бригаданың мурнакчыларының санынга кирген.

Олег Ондар бо кыжын малчыннарже чем сөөртүп, идепкейлиг ажылдап, мактадып келген. Ниитиниң малын дошкун кыштан хүр ажырарынга оон кинрген күш-ажылчы үлүү улуг.

Мурнакчы тракторист Олег Ондар Таңды районнуң көдээ ажыл-агый мурнакчыларының чоокта, болуп эрткен слёдунга бодунуң ак сеткилдиг, кызымак күш-ажылы дээш өртектиг чүүлдер-биле шаңнаткан.

Аныяк тракторист Олег Ондар тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылының часкы ховү ажылдарынга бодунуң тракторун бүрүн белеткеп алган, ону четтикпейн манап турар.

О. ДАНМИТ.

ЭКИ БОЛГАШ ЯНЗЫ-БҮРҮ БАРААННАР ЭЛБЕК ТУРЗУН

СЭКП-нин XXIV съездизиниң шиитпирлеринде, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң оон даразында үнген доктаалдарында улустуң хереглел барааннарын бүдүрерин улам ынай хөгжүдүрүнүң эрчежок чугулазын демдеглээн.

— Москвада бо талазы-биле чүү кылдыныр турарыл? — деп айтырыгны Моссоветтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы В. В. БЫКОВКА СЭТА-ның корреспондентизи М. Баратянц салган.

— Станоктарны, автомобильдерни, подшипниктерни, приборларны, саналга техниказының херекселдерин болгаш өске-даа хөй үүлдерни бүдүрер 1350 үлетпүр бүдүрүлгелери ам Москвада ажылдап турарындан эгелеп көрейн—деп, В. В. Быков чугаалаан. — Оларның аразындан Москва Советиниң чагыргазында 295 бүдүрүлге турар. Олар хоорай ажыл-агыйынга хереглээр янзы-бүрү продукцияны, массалыг хереглелдиң барааннарын ажылдап үндүрер. Дыка хөй бүдүрүлгелер баштайгы беш чылдар планнарының чылдарында түттүнген. Ынчангаш оларга үндезин чаартылгалар негеттинип турары билдингир.

Москва үлетпүрүнүң бүдүрүлгелерин реконструкциялаарының болгаш техника талазы-биле чаарты чепсеглээриниң перспективтиг планнарын СЭКП-ниң Москва хоорай комитеди, Моссоветтиң күүскому министерстволар болгаш әртем организациялары-биле кады каш чылдар мурнунда ажылдап кылган. Ындыг заводтарның болгаш фабрикаларның келир үезин чүгле продукция бүдүрүп үндүрерин көвүдедир кылдыр эвес, харын ажылчынарның санын көвүдетпейн, продукцияның шынарын база экижиткен турар кылдыр тодаргайлаан чүве. Ындыг планнарны түс чернин үлетпүр бүдүрүлгелериниң аайы-биле база ажылдап кылган. Бо беш чылда 13 чаа заводту болгаш фабриканы түткаш, ажыглалга киирери көрдүнген. Ам ажылдап турар эрги 75 бүдүрүлге оларга каттыжа бээр.

Ажок-негеттинил турар барааннарны бүдүрерин көвүдедир болгаш үш чылдың негелде чок кылыгларны бүдүрүлгеден дүжүрер дээш Моссоветтиң күүскому болгаш оон чүрт үлетпүрүнүң эргелели бүгү белеткеттинип турар продукцияның өртек-үнезин тодарадып көрген. Оны садыг организацияларының дүзазы-биле кылган. Эрткен чылын кылыгларның 250 ажыг хевирлерин бүдүрүлгеден дүжүрген, а 400 чыгам чаа хевирлерни бүдүрерин шиңгээткен.

Бүдүрүлгелерни техника талазы-биле чаарты дериириниң төлевилеттинген планнарын чедиишкинниг күүседиринге болгаш улустуң хереглел барааннарын бүдүрериниң көвүдедиринге чер-чер Советтери чугула рольдут. «Ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтериниң кол эргелериниң болгаш хүлээглелериниң дугайында» база «Ажылчы чоннар депутаттарының хоорайлар болгаш хоорайларда районнар Советтериниң кол эргелериниң болгаш хүлээглелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыктарының үжүрдүзазы үнелеттинмес улуг. Улустуң хереглел барааннарын бүдүрүп турарынга хамаарыштыр боттарының девискээринде турар бүгү бүдүрүлгелериниң, албан чөрлериниң болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын ол Чарлыктарга дүүштүүр чер-чер Советтери таарыштыр башкарар эргелиг. Ол барааннарны бүдүрүп үндүрериниң планнарының төлевилеттерин Советтер чүгле көрүп болур эвес, харын көөрдээ үжүрлүг. Улустуң хереглел барааннарын бүдүрериниң хамаарышкан саналдарны чер-чер Советтери үстүнде турар органнарга база киирип болуур болгаш немелде онаалдаларны хоорай база район ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң планынга киирбишаан, ол онаалдаларны бадылаар апаар.

Москваның хоорай болгаш районнар Советтери ол эргелерни ажыглай берген. Моссоветтиң күүскомунда түскай комиссияны тургускан. Садыгның, план болгаш сан органнарының, Күрбанкының хоорай конторазының ажылдакчыларын оон ажылынче хандыкпыткан. Найысылалдың бүгү 29 районунда болгаш Зеленоградта 9—15 кижи составтыг шак ындыг комиссияларны тургускан. Бүдүрүлгелерге немелде онаалдалар бээр дугайында боттарының саналдарын олар күүскомнарга киирип турарлар. Мурнунда массалыг негелдениң барааннарын бүдүрбейн турган бүдүрүлгелериниң аргаларын үк комиссиялар илередип, ол барааннарны бүдүрерин организастаарынга дүзалап турар. Адак соонда, ол комиссиялар бүдүрүлгелериниң кайы эргелердиң чагыргазында турарындан хамаарылга чокка, ол барааннарны бүдүрериниң болгаш саналгаларны илередип тыпкан, оон түннелинде Москваның улуг 69 бүдүрүлгези хереглел барааннарын бүдүрүп киирипкен. Культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый угланыышкынының барааннарын бүдүрер 56 чаа цехти болгаш 180 участокту тургускан. Күүскомуң негелдезин ёзугаар С. М. Киров аттыг «Динамо» завод электри-биле кофе хайындырар саваның чаа хевирин шиңгээдип алган, Москваның прожектор заводу хеп чүүрүнүң «Эврика» дээр чартык автоматчыттынган машиназын чогаадып кылгаш, үндүрерин шиңгээдип алган, «Москвич» дээр автомобиль каттыжыышкыны бичии уругдыг четкилерине дужаарының планнарын база немелде онаалдаларын күүседип турарынга контрольду боттандырып турар.

Районнар комиссиялары 260 ажыг бүдүрүлгениң ажылчорудулгазын хынаан. Эвээш эвес күрлавырларны, чаа арларга таарышкан чаа хевирнин автомобилин бүдүрүп турар.

Комиссияларның кылган ажылының түннелдерин үндүргенининг соонда Моссоветтин күүскому 1973 чылда 32 миллион рубльдиң калбак хереглел барааннарын немей бүдүрер дугайында бодунун саналдарын РСФСР-ниң Күрпланынче чоруткан.

Чоннуң хереглелдерин хоорай эрге-чагыргалары ыяк билир үжүрлүг. Чонга барааннар бүдүрүп үндүрериниң болгаш оларның шынарын экижиргенинге таарыштыр бүдүрүлге күрлавырларының хөйниити көрүлдезин эрткен чылдың эгезинде ол соруга-биле Москваның бүгү районнарынга эрттирген. Бабушкинск районга көрүлдеге тос мун ажыг ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар болгаш албан-хаакчылар киришкен. Олар үш мун чыгам саналдарны киирген, оортан 2400 ажыгны бүдүрүлгеге "нептереткен.

Хоорай болгаш районнар Советтериниң күүскомнары контрольдаары-биле чергелештир чаа цехтерни болгаш бүдүрүлгелерни тударда база ажылдап турарларын чаарты дериирде, калбак хереглелдиң бүдүрүлгезин калбартырда бүдүрүлгелерге дузазын база чедирип турар.

Советтин Первомай районунуң дүржүлгазы солун. 1971 чылда бо районнуң 58 бүдүрүлгезиниден чүгле 25 бүдүрүлге чоннуң хереглел барааннарын бүдүрүп турган. Районнуң дыка хөй бүдүрүлгелери ындыг барааннарны бүдүрүп шыдаар аргалыг дээрзин мергежилдиг экономистернин, план, сан ажылдакчыларының болгаш инженерлернин билиин ажыглап турган, райкүүском илереткен. Кол продукцияны бүдүрүп үндүрери-биле чергелештир Первомай районнуң база бир 18 бүдүрүлгезинге массалыг хереглелдиң барааннарын бүдүрер цехтерни болгаш участоктарны организастаан.

Первомайның район комиссиязы айда бир удаа чыглыр. Чонга барааннар бүдүрүп үндүрери-биле холбаалыг айтырыгларны оон хуралларынга көрүп турар. 45 бүдүрүлгениң төлээлекчилери оон хуралларынга бо хүннерге чедир отчёт илеткелдерин кылган.

Улустуң хереглел барааннарының доктаамал ажылдаар район делгелгези аажок улуг рольду ойнап турар. Бүдүрүлге бүрүзүнүң кылыгларын оларны бүдүрериниң планын айтып тургаш, ында делгээн. Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрер үндүрер чорукту организаставаан бүдүрүлгелериниң аттарын база ында чыскаап көргүскен.

Кандыг-даа чугула ажыл-херекке ышкаш, бүдүрүлгелерниң болгаш район комиссияларының ажыл-чорудулгазынга контроль мында шиитпирлиг үжүр-дузалыг болу берген. Бистиң Моссоветте бо талазы-биле ажылды доктаамал комиссиялар чорудуп турар деп, В. В. Быков онзалап демдеглээн. Ук комиссиялар бүдүрүлгелериниң ажылын, калбак хереглелдиң барааннарын бүдүрерин организастаар, ассортиментизин калбартыр болгаш ынарын экижиргер талазы-биле оларның аргаларын өөренип, шинчилеп турар. Ажылдарны кандыг хүүсааларда кылырының чугулазын база комиссиялар хүлээп алган шиитпирлеринге тодаргай айтыр. Доктаамал комиссиялардың каттыышкан хуралдарын эрттирерин база практикалай берген бис.

Улустуң хереглел барааннарын доктааттынган планындан ажыр он-он миллион рубльге бээр чылдың үшкү, шиитпирдиг чылында бүдүрүп үндүрер дээш хоорай бүдүрүлгелериниң коллективтери ажылчы чоннар депутаттарының районнар Советтериниң комиссияларының деткимчезиниг чаа-чаа курлавырларны дилеп тывырын үргүлчүлеп турар деп, В. В. Быков түннелинде чугаалаан.

Солун дуржулга

Даарта-Париж Коммуназының хүнү

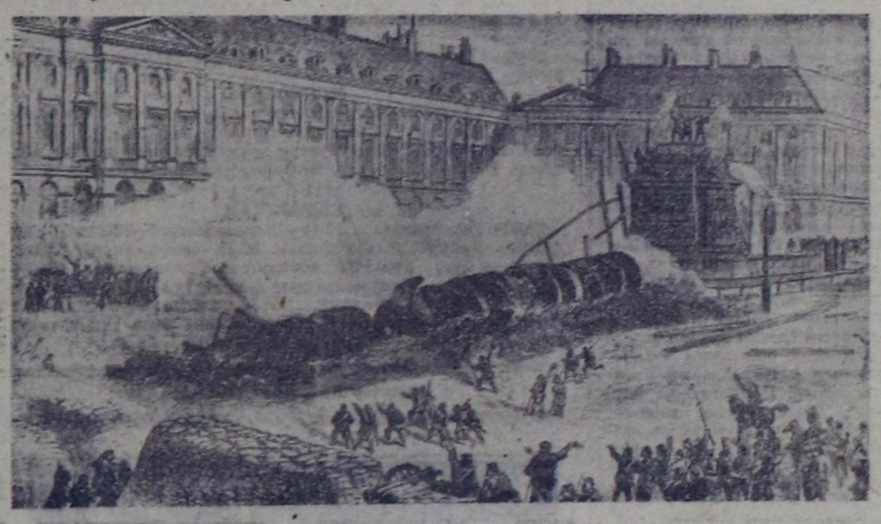

Францияның болгаш делегейниң ажылчын шимчэшкининиң төөгүзүнде алдарлыг болуушкун—Париж Коммуназының хүнүн Францияның ажылчын аңгызы, улузу чылдың-на март 18-те демдеглеп турар. Париж Коммуназы чурттуң төөгүзүнге чугула үечадаларның бирээзи болган. Ажылчын аңгының диктатуразының баштайгы дуржулгазы ол болган. Париж Коммуназы улустарның эп-сеткил наттыжылгазын эң баштай чүс ажыг чыл мурнунда илергейлеп көргүсиеш, чаа-чаа оруктарны иззэн. Ол оруктарны оон даартазында салгалдар эрткен. Париж Коммуназының чаагай чаңчылдары болгаш көргүскен дуржулгазы делегейниң бүгү депшилгелиг күштериниң хостакчы демиселинге амгы үеде-даа база ужур-дузалыг. Францияның Коммунистиг партиязы париж коммуналарының чедип алыр дээш оңгуларга дайылдажып турган херээниң салганчызы деп бодун санап турар.

ЧУРУКТА: ПАРИЖ КОММУНАЗЫНЫҢ ХҮННЕРИНДЕ.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЛДАРЛЫГ ЮБИЛЕЙ

БЕРЛИН. (СЭТА). Эртемниг коммунизмниң баштайгы программа документизи—«Коммунистиг партияның манифези» делегейни чаартыр улуг күш болуп турар. «Ажылчый аңгының төөгүлүг хүдээлгези болгаш амгы үе делегейниң революстуг хөгжүлдези» деп темага эрткен, делегейниң теоретиктиг конференциязының киржикчилериниң чугааларының алыс утказы шак ындыг болган. К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң гениалдыг чогаалының 125 чылынга ону тураскаатkан. ГСЧП ТК-ның организастааны ол конференцияга коммунистиг болгаш ажылчын акыдуңма 45 партияның, а ол ышкаш национал-революсчу партияларның делегациялары киришкен. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев баштадыр СЭКП-ниң делегациязы оон ажылынга киришкен.

Конференцияга акы-дуңма партияларның төлээлекчилери санал бергеш, «Коммунистиг партияның манифезининиң» төөгүлүг ужур-дузазын онзалап демдеглеп турган.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, секретары К. Хагер конференцияның түңнел хуралынга үүве чугаалаан.

делегей бо хүннерде ТАЙБЫҢЧЕ ЧҮТКҮЛ

Делегейниң тайбыңга ынакшылдыг күштериниң төлээлериниң сүмелеңгилге ужуражыышкыны Москвада март 16-да ажыттынган. Ол ужуражыышкын бүгү делегей конгрезин белеткээриниң аргаларын тодаргайлап айтыр сорулгалыг.

Эвилелдер бажыңывың Колонналыг аалынга 52 чурттуң 170 төлээзи: делегейниң хөй-ниитизиниң бүүрелин алган болгаш оларга хүлээп көрдүргеп, делегейниң хөй-ниити организацияларының база бүгү диптериниң массалыг шимчэшкининериниң болгаш чазактар аразының 40 ажыг организацияазының төлээлери, парламентарийлер, политиктиг ажылдакчылар, эртемденнер, чогаалчылар чыылган. Оларның аразында КНО-нуң хөй-хөй комитеттериниң, Араб күрүпелер лигазының, профэвилелдериниң делегей болгаш регионалдыг каттыжыышкыннарының, Профэвилёлдериниң бүгү делегей каттыжыышкынының, Күш-ажылдың бүгү делегей каттыжыышкынының, Профэвилелдериниң Бүгү-африка каттыжыышкынының, аңыяктарның, хөрөөженнериниң, шажынчыларның хөй-хөй организацияларының, шимчэшкиннериниң төлээлери бар.

Конгресс эрттиреринге дуза чедиреринің совет комитединиң даргазы М. В. Зимянин ужуражыышкынны ажыктан. Совет хөй-ниити организацияларының конгресс эрттиреринің-иденээн изии-биле деткээн. Конгресске дуза чедиреринің совет комитедин тургускыны ол деткимчеңиң боттуг барымдаазы болган. Делегей шуулганының киржикчилерин Москвага хүлээп алырынга белеп бис деп дыңнадырын ол комитетке дааскан деп, М. В. Зимянин медегээн.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Эвилелдиң Советиниң Даргазы, ССРЭ-ниң Парламент болүүнүң даргазы А. П. Шитиков чыылганиарга байыр чедирген.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Чиңгине секретары Г. А. Ромеш Чандрага сөс берген. Ам тайбыңны, айыыл чок чорукту, национал хамаарышпас чорукту камгалаарынче делегейниң хөй-ниитизиниң сагыш-бодалын мобилизастаарынга база бир үеваданы эгелеп болур бис деп, Г. А. Ромеш Чандра чугаалаан.

Индирге оон соонда М. В. Зимянин үнүп келген. Тайбыңга ынакшылдыг күштерниң бүгү делегей конгрезин Москвага чыылдырар саналды совёт хөй-ниитизиниң деткээни амгы үеде делегейниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге хөй-ниитизиниң чугула ужур-дузалыын медерел билгени-биле шуут дүүшкен деп, М. В. Зимянин демдеглээн.

Делегей конгрезин чыылдырарынга боттарының сонуургалдыын илергейлээн чүүл-бүрү национал болгаш делегей организацияларының, шимчэшкининериниң дем каттыштырып ажылдаарынче баштайгы, кончуг чугула практиктиг базым кылдыр богун эгелээн ужуражыышкынны үнелеп тур бис деп, М. В. Зимянин чугаалаан.

Келир бүгү делегей шуулганы хосталга, национал хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш демисел чорудуп турар күштерниң аразынга эп-сеткил каттыштырылгазын улам быжыглаар арганы бээр деп, ВДР-ниң тайбың камгалалының комитединиң секретары **Ле Зуй Ван** демдеглээн. Ле Зуй Ван америк эжелекчи дайынга удур вьетнам улустуң демиселин социалистиг чурттарның улустарының, делегейниң тайбыңга ынакшылдыг нацияларының быжыг турыштуг болгаш чайгылыш чок деткип келгенинге ханы оорун четтиргенин чугаалаан.

Араб чурттар лигазының төлээзи **Тахсин Башир** (ЕАР), КНО-нуң колониализмни дүжүрер талазы-биле комитединиң оралакчы даргазы, Тринидад биле Тобагонуң КНО-да доктаамал төлээзининиң оралакчызы **Франк Оуэн Абдулла**, Азия, Африка улустарының эп-сеткил каттыштырылгазының организациязының чингине секретары **Юсеф эс-Сибан** болгаш оон-даа өскелер хуралга база санал берген. Делегейниң сүмелеңгилге ужуражыышкыны ажылын марттың 17-де уламчылаан.

(СЭТА).

УЛУСЧУ МООЛДА

УЛАН-БАТОР. Моолдуң улус ажыл-агыйының организацияларының ажылдакчылары чер ажылының сезонун эгелей берген. Гидрогеологтар отрядтары, мал суггарар чөрлериниң болгаш суггат дериглериниң тудугжулары, кудуктар казар тудугжулар бо хүннерде чурттуң эң ырак девискээрлеринче чоруп турар. Оларның күүседир ажылдарының программазы улуг.

МАРП-ниң айыткан программазы улус ажыл-агыйының эң чугула сорулгаларын тургускан. Ону чедиишкинниг боттандырар дээш Моолга соолгу үеде суг ажыл-агыйының организацияларының калбак четкизин тургускан.

Моолдуң суг ажыл-ишчилери бо беш чылдың ийи чылының дургузуунда хөй-хөй суггат дериглерин ажыглалга киирген. Олар 4000 гектар черни суг-биле Хандырган. Насос станцияларын, суггат болгаш мелиорация дериглерин бедик бүдүрүкчүүл, шын ажыглаарынга бедик мергежилдиг кадрларның белеткели салдар чедирип турар. Бо чылын оларның санының эрткен чылдаазындан көвүдээни 800 кижи болган. Одарларны, чурттакчы чоннуг көдээ чөрлерни суг-биле хандырарының нарын айтырыын ақы-дуңма чурттуң шиитпирлээринге улуг дузаламчыны Совет Эвилели берип турар.

ЭМНЕЛГЕ ТУДУУНГА

ВАНШИГТОН. (СЭТА). Деппилгелиг кижилер Ханойда АКШ-тың ужар үүлүнүң үрегдээни эмнелге черин катап тургузарынга чарыгдаар акша-хөреңги чыылдазын кылып турар. Амдыызында 700.000 доллар чыгдынган. «Индий-Кытатка эмчи дузаламчызы» дээр организацияның Гарвард университединиң профессору Питер Вулфка удурткан төлээлери америк бомбаларның үрегдээн хамааты тудугларын көргенин чугаалааннар. Чыгдынган акша-хөреңгини эмнелгени катап тургузары-биле доп-дораан чорудар болгаш ол ажыды ам-даа үргүлчүлээр деп Вулф чугаалаан.

БӨЛҮГЛЕЖИИШКИННИҢ «ШОЗУ КАРАРГАН»

БАНГКОК. (СЭТА). АКШ-тың деткимчези-биле тургустунган шериг-политиктиг азия-оожум океан бөлүглежиишкининден үнериниң дугайында Малайзияның чоокта чаа медеглел кылганының соонда ол эвилелге таварышкан бергелер улам чидиглеген.

Бөлүглежиишкининиң доктаамал комитединиң хуралы Таиландының найысылалынга болган. Ол хурал бодунуң киржикчилеринің аразынга чидиг чоруудээ-маргылдаалар и ы ң болганы-биле капсырлаштыр эртиен. Хуралга Австралия киришээн. Чаа Зеландияның болгаш Японияның төлээлери ол бөлүглежиишкининиң кежигүннери чурттарның министрлеринің июньда эрттирер сессиязыл соңгааарладырын негээш, «Азияда амгы байдалды барымдаалап көөрге, од сессияны бо чылын эрттирери таарымча чок болур» деп медеглээн.

Комитеттиң даргазынга соңтуткан, Таиландының дашты-кы херектер министрининг оралакчызы Ч. Чунхаван ол бөлүглежиишкининиң келир үезин журналистерге «щыпапла муңгарынчыг апарган» деп медеглээн.

БУРУУ ШАПКАН

КАИР. (СЭТА). Америк-израиль талаларның Израильге немедге боо-чепсекти бээрининиң дугайында дугуржулгазын Каирниң солуннары буруу шаап турар. «АКШ Чоокку Чөөн чүк талазы-биле бодунуң туружун моон-даа соңгаар өскертпес дээрзин Израильге оон шериг дузаламчызын көргүзүп турарындан илдең-дир» деп «Аль-Ахбар» солун бижээн. Ливанның «Ан-Шааб» солуну Израильге америк дузаламчының үзүк-соксаал чогу «Чоокку Чөөн чүкте америк базаа Израильдя камгалаан, быжыглаар сорулталыг» деп айыткан.

ЧӨҢГЭЭ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң шериг самолёттары Ливанның агаар делгеминче шугуп кирген. Бейруттуң «Аль-Аввар» солунунуң дыңнадыл турарын ёзугаар алырга, агаардан халдаар үүтекчилер чурттуң мурнуу талада девискээрлерин база ливан найысылалдан 40 километр мурнуу талада Сайда хоорайны чавыс долганыл ушкан.

Үнези кудулаан америк доллар эңдерлип келгеш, Барыын Европаның чурттарының экономиказынга болгаш сан-хөөзүнге улуг уржуктуг апарган.

Бо фотомонтажты Швейцариянық неделя санында үнер, пептерецгей «Илоюстрэ» журналы үндүргеш, «чана бер, чаржынчыг доллар» деп лозуң парлаан. Ол лозуң ам Европада сурагжаан.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЛДАН-МААДЫРЛАР 1883 1973

Самбажык

(Эгези №№ 51, 52, 54, 64 «Шында»).

Республиканың чурт-шинчилел музейининиң архив материалдарында алдан маадырларның баштынчыларының дугайын эки-ле тодарадып бижээн бижиктер ховар. Ынчалзажок моон мурунда бижээн чүүлдеривисте айытканывыс ышкаш, бистиң улуг салгалдың кижилериниң бижидип каан сактыышкыннары алдан маадырларның удуртукчуларының база бирээзининиң дугайында элээн чүүлдерни билип алыр арганы берип турар.

САМБАЖЫКТЫҢ шын ады Самбай чораан. Чамдык документилерде ону Самбайжык деп бижип турар. Ол ат алдан маадырларның ырлажып турган ырында база бар:

Шары нежи үзүлбээнде
Самбай дарга кайын салыр.
Хүлбүс мойнаа үзүлбээнде
Күжүр Хүртей салыр эвес.

Чолдаксымаар сыныг, сарыг арынныг Самбажык — Моңгуш кижи. Ол Моңгуштарның чангызы Чыргы-Бажынга чүрттап чораан Дүмен-Байырның айбычызы турган. Самбажык өг-бүлези-биле Чыргыкы-Аксы, Хорум-Даг ынчаар чүрттап чораан. Улуг орук аксы черге чүрттап чораан Самбажыкты кайы-даа сумунун чангы. дүжүметтери өртээл дөгертир, танныылдадыр дээш амыратпас турганнар.

ОЛ үеде Хемчиктиң ийи кожуунунга Улаастайдан болгаш Самагалдайдан элчи. чүргаан кыш. чай дивес үзүктел чок келир турган. Албаты чонундан албан-үндүт чыып алыр дээн чүргаан. дүжүметтер чүс-чүзү-биле чылдың кээр, оларны үткүп хөлээп алыры, орук дүргаар оларга өртээл түргүзүп. аъш-чем белеткээри дыка-ла улуг ажыл турган. Бир эвес өртээл белен эвес. азы аъш-чеми, мунар хөлгези багай болган болза. ол чүргааннар тыва дүжүметтерге хемчег көргүзер, а демгилери өртээлдерге бараан болуп келген хөдел, айбычыларны өлгүже чедир эриидээр, кагар-согар чораан.

Чылдың келир чүргааннардан аңгыда үш чыл болгашда Улаастайның чанчыны Богда хаанның айтыышкынын ёзугаар Тываның барыын талакы районнарын бир эргиир турган. Оон эдертип алгаш кээр дүжүметтери, шеригнери чүс-чүс боорун архив документилери херечилеп турар. Ол чанчын Самагалдайлаш, Адар-Төштеп ашкаш, Кызыл-Мажалыктаан, Хемчик бажында кызыгаарны хынаап, дедир база-ла олап чаныш турган.

Пин династиязынга дүжаар албан-үндүт чыып келген чүргаан, дүжүметтерниң таварын эрткен оруунга ыы-сыы, үёловүүр үзүктелбейн артып каар. Эжелекчилернин ол аарберге дарлалының дугайында ырылар ынчан тывылгылаан.

Савынаның сынынайга
Аът-ла шары буларады,
Чанчын, чургаан чедип кээрге,
Ийи кожуун ядарады.
Тайга бажы туманнаанда
Чаай-ла бээр, хадый-ла бээр.
Амбын черден элчи келгеш
Кага-ла бээр, сога-ла бээр.

ЧЕДЕН чылдарның төнчүзүнде Чыдыг Кара-Суг (амгы Аксы-Барлык чоогу) өртээлинге үлаачылап турган. Самбажык ол өртээлди чүргааннарга эки белеткевээн дээш чүс катап кымчылаткының архивте бижиттинген сактыышкында чугаалап турар.

Оон эгелээш-ле ол өртээл биле чүрттап эгелээннер. Хемчик ол чарыында Оргу-Шөл, Кара-Даг хостаттынган девискээр болган, ноян, дүжүметтер ол кавыга көзүлбестээн.

БӨ чүүлдүң эгезинде киргеп эгеде ол үеде Хемчикке орус садыгжылар көстүп келгилээн, харын-даа оларның чамдыызы тыва херөөженнер-биле өг-бүле тутканы деп бижээн болгай бис. Алдан-маадырларның кидин түүлүк хөделип турган үезинде ук оруктарның ол шимчэшкинге кандыг янзылыг хамаарылгалыг турганының чамдык фактылары сактыышкыннардан илереп турар. Ылаңгыя Узун-Мачылайның төөгүзүү черле солун. Узун-Мачылай (Василий) 1870—72 чылдарның үезинде даайы болур Бяков деп кижи-биле Саян ындыдан чедип келген. Адаиези чок өскүс эр садыгжы даайынга дузалажып, ол-бө аалдарны эргип, дерги садыы кылып чоруп турган. 20 хар үезинде хып дээн аныяк оол ол-ла ынчаар чоруп тура, Ишкин Ондарларындан үнген база өскүс кыс Дүкейек-биле таныжа берген. Удатпаанда олар өгленген.

Алдан-маадырлар хөделип турган үеде Василий даайының барааннарындан оък, дарыны, харын-даа бооларны ап алгаш, Оргу-Шөлче хаптар апарган. Ол оък-чемзекти өлүкке, мал кежинге орнап, «таарыштыр» сайгарып турган. Чаа-дайының берге чылында дүнмазының хөй өлүк, кешти белеткеп чыып чоруп турганынга даайы, херектиң алыс үжүрүн билип тура-даа, амырап турганы черле билдингир. Хемчикке турган орус садыгжыларның өске байларның мал-маганын алдан дургунарга оорладып ап турганының дугайында чамдык чүүлдер архив материалдарында бар.

С. МААДЫ.
(Уланчылыг)

ЧЕРНИҢ КЫЙГЫЗЫ-БИЛЕ

Рассказ

ЫНЧАН улуг-хуп турган чүве. Болчашкан черивиске кээп турувуста, чайгы хүн дал-дүштү айтып турган. Света чиик ак платьелиг болду. Платьелининг чуга пөзүп өттүр дөңмектериниң болгаш бедик, долгем хөрээниң хевирлери илези-биле көзүлдү.

— Экии, Сереп!— дээш, Света хөглүг хүлүмаүрбүшаан, мээң эктимге даянган, идиктеринде элезинни черже те силгип эгеледи.

— Каттырынчыг деп түвекни, Света!

— А сен чараш, мөге-шыырак болгаш, ооңга көөргеттинип тур сен бе?— деп, ол ойнай-сылдай мени шенеди. Ооң чугаазынга харыы бербейн, ургүже кезе кайгап алган тур мен.

— О-оо!— деп, Света кайгап алгырды. Ооң үнүнде болгаш арын-шырайында элдепсингевининг болгаш эгенгенининг демдээн эскерип кагдым. Мен база-ла эпчоксуна бергеш, хүнге дадыккан чаактарымның кыза хона бергенин билип турдум. Светаның бажында кандыг бодалдар барын билип алыксаан чүве дег, ооң чаражын үр-ле магадап көрбүшаан тур мен. «Арыг утаанныг амыдырал, кижиниң дүжүнге безин кирбейн чораан чыряткыланчак болгаш магадап ханмас хөрөөженнин чаражы бо мээң чанымда турар кыста сиңиккен-дир» деп бодадым. Света амыдырал болгаш эр кижилер дугайында ам-даа эвээшти билирии ол ыйнаан, мээң чалбыштталган көрүжүмнү оожум карактары-биле сегирип алгаш, хенертен бүгү хөрөөжен мөзүү-биле сөзиглеп берди. Моон мурнунда чаңгыс-даа эр кижи олче ынчалдыр көрбээни-де ол боор, мээң көрүжүм ону эгендирипти ышкаш. Света корга берген хевирлиг, ынчалаа-даа олче ынчалдыр көргеним аңаа дыка эки болган ышкаш болду. Ынчангаш ол мөңээ арыг болгаш шынчы, хөрөөжен кижиниң бүгү-ле бар чажыттарын чаа-ла шиңгээдип ап чоруур ёзулуг кыс кылдыр көзүлдү.

— Сеңээ түүн чугаалаар дээш ара соксап кагдым? Аа, менче ынчалдыр корбе, Сереп! Ынакшыл бераимзе канчаар сен?!— деп, ол хенертен чугаалаш, хөглүг каттыра-дыр. Чаа-ла эгелеп бар чораан үзүлген чугаавысты катап-ла уламчылай бердивис.

— Ынакшылда коргунчуг чүве бар эвес, Света. Сеңээ шаңдан бээр-ле ынак болгай мен. Дыңнаш тур сен бе?

— Ийет, Сереп. Сеңээ база ынак мен — деп, Света оожум чугаалаш, мээң хүнден хүлерленгеш, кадыкшыл болгаш шыдал-күш бодарааш, шыгжанарлыг мойнумче кезек көрүп тургаш, хенертен менден кужактаныпты. Ооң дериде бергеп хавааче ошкаш каш:

— Эштин алыылам, ыпаам — деп хөглүг саналдадым.

Таваар аккан Бүрен хемниң ариин дургаар Света-биле базыпты-вис. Хүннүң чылыг хереллери ыяштарның чиңгиргоган бүрүлеринге үскеш, муң-муң чаштанчылар боон черже токтуп баткаш, терең өът-сиген аразында маңнажып-маңнажып сериттенип алыры-биле сугже халыже берген чүве дег, чалгыларда эштип ойнаан.

БҮРЕННИҢ дүвү көзүлбес, кара-ногаан эәремниг адырынга чедип келгеш, ушпан чоон терек көвүрүлеп кежиптивис. Чайгы чылыг салгын Светаның платьезинин эдээн ыңай-бээр эстеңнеткен.

— Дыка-ла чараш болгаш сеңээ таваржыр платье-дир — деп чугаладым.

— Кижи хеви сонуургаш, шинчилевейн көрем, Сереп. Ыядып, эгенир дээш, чудукту соора баскаш, сугже кире берзимзе канчаар сен — деп, Света хая көрүнмейн-даа, меңээ чугаалаш, ыяштыг дүрген-дүргеп маңнап эрте бергеш, хаактар бүргей үнген ортулукче ханылап кире берди. Ооң соондан далажып маңнавыттым.

Чеде бээримге, кижим шагда-ла ортулуктуң ындыы эриинде хемниң шапкын адырын кежилдир көрүп алган тур. Даштыкы хевимни дүрген-не үштүп каапкаш, изиргиккен мага-бодумну соодуп алыр дээш, сугже кылаштаптым. Света ыяштар аразынче кылаштап кирипти.

Сугга бир кирипкеш, эрикче үнүп келдим. Мага-бодумнуң чиигги аажок апарган, суда шимчеңиглер кылып, ыңай-бээр базып тур мен. Дөңгелик кырында пага бодунуң улуг аскыл калбаңнадыл каап, менче достак карактарын хереп алган олур. Терек үшүнда ийи улуг, кара кымыскаяктар салдары-биле имнежип чугаалашкан турлар. Дээрже көрүп алгаш изиг элезин кырынга чыдыр мен. Дээрниң каракка көстүр делгеминде чаңгыс-даа булут чок. Хүн черии кээргел чогу-биле хаарган. «Кандыг кончуг үр болур кижи боор» деп Светаның дугайында бодадым.

Ам-на ырак эвесте улуг эвес шимээн дыңналды ышкаш. Бажым ковайтып келгеш, аткаар көрдүм. Менден ырак эвесте Света тур. Хүн ооң бүтүү бодун чыряткан, бажының дүктеринде кургаг бүрү хонуп алган. Мээң чанымга шимээн чок кылаштап келгеш:

— Мээң соомдан кирип чоруң бе?— деп, эпчоксунган хевирлиг дүрген айтыргаш, олуруп алды. Мен ооң айтырыының ужурун билбейн, бирде ооң дүвүрел шыпкан арынче, бирде эштирде кедер чараш хевинче көрүп каап олур мен. Света база-ла менче дорт көрүп алган, аажок боданган шинчилиг олургаш:

— Элдептиин-аа, Сереп. Сен ылап-ла арыгже кирбедиң бе? — деп айтырыын катапташ, уламчылады.— Ортулукче хапылап кире бергеш, хевим солуп кедип турган, бир-ле кижиниң менче кезе кайган алган турарын эскерип кагдым. Карактары сыгыр, төгерик чуга пөс бөрттүг ышкаш болду. Баштай корга берип-тир мен. Платьем-биле хөрөөмни дуглай тудуп алгаш, ырак эвесте турган чодур шиви адаанче оожум кылаштай бергеш, дыка үр тыныжым тыртып чадап турдум. ышкажыл...

— Ылап-ла кижи көрдүң бе?— деп, Светаны үзе кирип, сестиш айтырдым.

— Харын-аа, Сереп. Кортканымдан болган таварылганы орта утаап четтикпедим. «Сагыжым ирги бе?» деп бодаш, дидимненип дыка үр ыңай-бээр көрүп турдум. Чүве-даа көзүдбес. Оон «Сереп опчоктаныш, мени коргудун турары ол ирги бе?» кыдыр бодап келгеш, ам кээп оожургадым.

— Мен сени кайын коргуда бээр мен, Свет. Адыр, а-дыр... Төгерик бөрттүг дидиң бе? А өңүң эскердиң бе?

— Чок. Караам ужунга кижи хевири карак чивеш аразында бүлүртүң көзүлгеш, олда добаан чиде берди. Чогум кижи көргениң ол бе, азы сагыжым ирги бе деп чүвени билип шыдаваспын.

— Херөөжен кижи белеп чүве эндээр эвес. Ылап-ла кижи көргенің шын-дыр—дээш тура халыдым. «Чүү ындыг улус кедеп кылаштап чоруур кижи тыпты бергени ол?» деп иштимде боданмышаан, идиктерим кеде сал-ла, арыг иштинче базыптым. Света мээң соомдан чоруп олур. Ортулуң иштин бир кылдыр кылашташ, кымны-даа көрбедивис. Ис кезип көоруүске-даа чүве билдиртпес болду.

«Ортулукка ылап-ла кижи чораан болза, Дажы-оолдан эртпес-ле-дир. Дендии сыгыр карактарлыг, кажан-даа баштан үжулбас төгерик, хүрең бөрттүг-ле кижи болгай. Хойнинги ажылынга киржир туржук, колхозка безин орта ажылдавас, үргүлүү-ле аргасын кезип, төтчеглекчи чоруп үүлгедип чоруур. Эрткен кыжын Солаан-Хая артынга оң адыр мыйыстыг аныяк сыын дүзөктеп олуруп алташ турде, хойжу ажым оол-биле ийилээ аңаа душ боон таваржы бергеш, үүлгеткен хөрөөниң дугайын шагдаа черинге дынадып каан улус бис. Акшага торгадып, боозун база хавыртып алган хиро болбадывее» деп боданып тура:

— Дүржок чолуктуң маңаа чорааны ол эвес бе! — деп, ыыткыр чугааланыпкан болдум.

— Кайы чолуктуң дээрии ол, Сереп? — деп, Света мээң чугаамны дарыы-ла сегирип алды.

— Чок-чок, Света... Ортулукка ыым-даа чорбаан, сээң сагыжың болган-дыр дээрим ол-дур ийин — деп, ону шыдаар шаам-биле оожуктургаш, — Хей черге дүвүреп турбайн, ооң орнунга барып эштип алыылы—деп немеп кагдым...

Хүнүң хөрелдериниң кылаңайның бырлаңнашкан чалгыгларже көрүп алгаш, хем унунуң арыг агаарын көректеривиске сиңирип, чайның кайрамчыктыг үнүнерии оожум лыңнап үр-ле олур бис... Ооң Света тура халаап:

— Чечектер чыып алгаш келийн, Сереп—деп хөглүг чугааладаш, терең өът-сигенниг оймакчыгапче эреэи дегийт кылаштанты. Чааскаан артказ, бир-ле кайгамчык эки чүвени көрүксээн чүве дег, агым сугже дыка үр карак салбайн көрүп олур мен. Шилденчек ногаан сугнуң чалгыгларының эриктии оожум; оожум часкагылай-дыр. Эрткен-барган амыдырал, ажылыңывистии эргий бодап, келир муңгараарынче албадава. Ынакшылын кижи канчаар чүвел, ыңай тур! дээш муңгарап олурар эвес. Хөглүг болуру — кижиниң ажылынгинге, амыдыралынга идиглиг болур болгай.

— Сени кочулаар диведим, Света, хомудава. Аңаа-ла көрөөн сеткилимден ынча дидим —деп, аңаа бодүүнү-биле чугааладым.

— Ажырбас, эжим — дээш, Света кезек ыыт чок олургаш,— Черле ынчаш, ак-көк өңге деңдии ыңак кижи-дир мен. Ак-көк дээр, ак-көк чечектер, ак-көк чер... —деп немеп каапп, — Чер база ак-көк болуруң эскерген сен бе, Сереп?—деп айтыра-дыр.

— Чок. Кыжын харын...— деп, бар чорумда, Света мени үзе кирбишаан:

— Чүгле кыжын эвес, чазын, чайын база ынчалдыр көстүр боор чүве. Чиргилчиннээн ак-көк болуп чаттыла берген чыдар. Сактырга кижиии боду-ла кый деп алгаш: «Меңээ ажылда, мээң үстелчек кара хоразуумну болбаазырадып, чаагай дүжүттен өстүр!» деп чугааланып чыткан ышкаш болур.

— Салым-чолуңну чер-биле холбаштырып, аңаа ажылдап артканыңның чылдагаапы база ында бе?

— Ийет. Черниң кыйгызы-биле көдээ ажыл-агый институдунче өөренип чоруткаш, черниң кыйгызы-биле ам бо черде ажылдап келгенним бо-дур. Бис ийи дөмей ышкажыл бис, Сереп.

КАЙЫВЫС-ДАА төрээн черивиске шынчы болуп арткан.

— Институт дооскаш, чүге ыяап-ла бистиң «Кызыл сылдыс» колхозка ажылдап келгениң ол, Света? Өскен төрээн чериң, оңучктериң чүрү боорга, бөөр эглип келгениң ол бе?

— Адаларның оруун изеп, оларның ажыл-херээн уламчылаар аас-кежиктиг болгапывыс ол-дур ийин — деп, Сереп. Кижилерге ажыктыг мен деп чүвени миннирип, чүгле чаңгыс ол дээш безин чүрттаары — улуг херек!

— Черниң кыйгызы... Кижилерге ажыктыг мен деп чүвени миннирип... Эки-ле чугааладың, Свет. Сээң ол чугааңга мен: «Черниң кыйгызы-биле чүрттап, ажылдап, демисежип, а кажан херек апартавда амытынывысты-даа берип шыдаар бис. Кижиниң кужу ыңдаа» деп немеп каап болур мен— деп, оожум чугаалаш, Светаже кезе кайгап алган олур мен. Ооң карактарының кыланьаашын болгаш чаактарының изип-кыпканын эскерип кагдым.

— Даарта кайнаар чоруур сен, эргимии?—деп, эгенгенним чажырып, дүрген айтырдым.

— Улуг-Ажык баар мен. Парторг Леонид Артынаевичиле кады чайгы аңдарылганың кандыг чоруп турарын хынап көөр дээш улус бис. Сен база ынаар чоктаар сен ыйнаан?

— Ийет. Тараа шөлдерин база барып көөр силер бе?

— Көөр бис, Сереп. Шыныбиле чугаалаарга, мээң бирги дүжүдүм ол-ла болгай. Мендеп кандыг агроном үнерил деп чайтырыг ам келир күзүн костуу-ле бээр ыйнаан.

— Ол чүү дээриң ол боор, Света. Сен ышкаш чер делиг, дээр адалыг кижиниң өстүргеп дүжүдү магалыг боор болгай аан! Бодунга база, өскелерге дег, бүзүре.

— Бүзүрээр мен, Сереп. Сээң бодалыңны билип алыксаанг, ынча дээрим ол-дур ийин.... Ойт, акым! Хүн орайтай берип-тир. Сугга ам бир кирипкеш, суурже базып орар бис бе?—дээш, Света тура халыды.

Дээржe көорүмге, хүн ылапла чавыпап бада берген, даглар баштарыңже хонуп бар чор.Светага харыы берип безин четтикпейн чорумда, кижим: «Меңээ чёт, Сереп!»— деп менче хөглүг кыйгы салбышаан, сугже шурай берди. Мен база-ла эрезим хайнып, ооң соондан эштип кириптим.

Хемниң ындыы эриинге чедер-четпес чораан көорүмге, Света шагда-ла эрикте чеде берген, мага-бодунда чыпшынгылай берген суг чаштанчыларын бодундан дүжүр силгээн тур. Эрикче үнүп келирим билек-ле, чарышкан эжим менче кыйгырды:

— Четпес сен, четпес сен, Сереп!!—деп ырлай аарак чугааладаш, хөглүг каттырбышаан, эзим иштинче маңнап кирипти.

— Менден дыка ырава, Света. Төгерик бөрттүг акың сегирип алза канчаар сен!—деп, ооң соондан коргуда аарак алгырдым. Света арыгже улам ханылап кирбишаан:

— Ажырбас, Сереп. Арагалаар, худиганнаар чорук үүлгедир ийи-чаңгыс кижилерден корткаш чоор бис. Элээр угаанныг улус олардан чүс катап хөй, дөмей-ле оларны тиилеп шыдаар бис!!!— деп, маңын соксатпайн-даа, мээң чугаамга алгырып харыылады. Эзимни долгандыр ооң: «тиилеп шыдаар бис!.. шыдаар бис!» дээн сөстери өткүдү-биле чаңгылавып туруп калды.

Светаның меңээ эргим, аныяк үнүнүң чаңгызы төнгелек чорда, ооң маңнаан үунда боонуң даажы хенертен чажырт кылыпты. Тура дүшкеш: «Кым, чүнү боолап турары ол?!» деп кезек боданып тургаш, оон: «Ол үгже Света маңнапкан-на кижи болгай!» деп коргунчуг даап бодаапкын бажымга чык дээрге, арны-бажым изип дээш, бурунгаар маңнап-ла кагдым. Арнымны болгаш ходдарымны ыяштарның будуктарынга кам-хайыра чокка удаптышаан, хемниң дараазында бичежек адырынга маңнап келиримге, Света бир-ле кижиниң холунда боозундан ийи холдап тудуп алган хүрешкен тур.

— Туттун, Света! — деп, ырактан-на ажимни деткип, бар-ла шаам-биле алгырдым. Света карак чивеш аразында мени көре тыртып каапы-ла ол боор:

— Дүрген, Сереп! Бо дүржок чолук ам база бир аң боолап кагды. Бо-ла черинге карактарын алаңнадыр тутказ, чогуур черинге хүлээдип берзоли — деп, дүргени аажок мени кыйгыра-дыр. Оларга чээрби базым хире-ле четпейн чорумда, боолуг кижи: «Аа, силер мени ынчап де!» деп кыжанган хевирлиг диштерин оттүр шыжыладыр чугаалангаш, Светаның арныңче хостуг холу-биле шанчыпты. Света арныңдуй тудуп алган, тендинейнип тур. Ол душта аңаа чедир чүгүрүп келгенимни-даа эскербээн болган мен. Төгерик хүрең бөргү бир ийинде ашарган Дажы-оол боозун менче көдүрүп кел чор. Шурай-ла бердим. Ооң боозун ушта шаапгарын оралдажып турумда, боо дарс дээп. Света алгырышкаш олура душтуу ышкаш. Ий черге Дажы-оолду арай деп чыышыр базып алгаш көрүптер дээримге, Света оң талакы дөмөөн туттунуп алган чыдыр. Ол араазында Дажы-оол бар күжүн мөөңээш, мени ойтур октапкан, адыр салалары боостаамда-ла келди.

СЕГИРЖИП адыышкын та чүү хире уламчылаан чүве. Күш-шыдал төнгендаа болза, тудулпушаан хевээр бис. «Ажый! Дузалап көр!» дээп Светаның үнү дыңналган соонда, удурланыкчымны бир-де кижи ойтур сога берди. Көрүптеримге лесник Дажы даай болду. Өөрөөш угаанын ышкынышкан чораан мен...

Ооң бээр элээп үе эрте бергеп, Света хөөкүйүнүп остүргеп бедик тараларыңың аразы-биле машина карақладыпла олур. Светаның Кызыл эмелгезиинден чоруткаш, «Сегип чыдыр мен, Сереп.' Понедельникте үндүр бижиир боор» дээп сестерлиг телеграммазын катап, катап номчуп чордум. Бөгүн понедельник-ле болгай. «Мана, сарыым. Дораан чеде бергеш үндүрүп алыр мен» деп, бүдүү сымыраныш чораан мен. Мээң бо өөрүпкүлүг бодалдарымны деткээнзиг, бедик сындан көдүрүлген хүн бодунуң хереллерин черинң кыйгызынга харыылай, түме-саазы-биле алдынналдыр чажып-ла турган.

С. АДЫЯ.

Театр класы

Москвaның 232 дугаар школазы — шенелде кылдыр 9 «б» класын театр угланыышкынын тургускан чуртта карачаңгыс школа боон турар.

Дуржулгалыг башкыларның удуртулгазы-биле ооң өөренпикчилери ийи чылдың программазын өзүгаар сцена уран чүүлүн, актёр мергежилин өөренип, чурулга, литературлуг чогаадылга кылып, чаа шиилериниң каасталгазын сиилбин турарлар. Өөредилгенин аайы-биле ол класстың үш ангы «салбырларга» чарган: актёрнун, каастал ганың, театр журналистиказының мергежилдерин өөренир.

Школачылар эстетиканы, уран чүүлдү, эртикен үениң мастерлериниң мергежилин өөренип турар. Теоретиктир билиглерни класска практиктир янчээлдер-биле холбаштырып турар. Уруглар актёрнун мергежилиниң талазыбиле үзүндүлерни ойнап, театрларга, музейлерге, концерт залдарынга көрген чүүлдерин сайгарып бижип турарлар.

Ол класс школаның амыдыралынга улуг салдарын чедирип турар. Плакаттарны болгаш делгирлерни, хана-солуннарны үндүрүп турар, чечен шүгүмчүлелдер болгаш кыжыраан чуруктар школада четпестерни узуткаларынга дыка дузалыг. Ол бүгүнү база-ла театр класы кылып турар.

Школачы бүгү-ле нинти эртемнериниге эки өөренир болза, чүгле ынчан ол шенелде класынга өөренир дээрзи ында шуут дүрүм апарган.

Тоску классчылар пайысыалдың эң баштайгы театр класында эп-найыралдыг, эки өөренип турарлар.

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң алдарлыг артизи Римма Гавриловна Солнцева (солагай талазында)— шынгыы болгаш иегелделиг башкы.

В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Делгемнер

Алыс чуртуң кайдал диже,
Аңаа харыым көңгүс бодүүн:
Европаның, Азий диптиң
Энчээ болган чурт ол дээр мен.
Төрел угуң кымыл диже,
Толеп, маажым мынча дээр мен:
Аку-дуңма хөй сөөк чонуңуң
Азыраң каан оглу боор мен.
Чуртувустуң делгемнерин
Сувуразын канчаң эргиир;
Бажыңнардан хоорайлар муң.
Бажым дүгү көгерип каар.
Соңгу доштуг соок куржаг,
Солуң, чараш Мурнуу түк
дээш.
Чайы, кыжы деңге турар
Чатты берген чуртум делгем.
Дээржe-даа оруу ажык
Делгемнериң эзири мен;
Ковей чонум аразында
Хөглүг чоруур арат оол мен.

Салчак ТАМБА.

телевидение

МАРТ 18-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

10.00— Уругларга фильм. «Ол хире улуг оол». Уран-чечен фильм. 11.25—«Малышок». Уругларга дамчыдылга. 11.40— Мультфильмнер.

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10 Школачыларга. «Будильник». 12.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Ырак ортулуктуң чажыды». Мультфильм. 13.15—«Музыкалыг киоск». 13.45—Эфирде—«Чалыы назын». «Мастерлер хоорайы». 14.45—Өөнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву». 15.45—Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга. 16.20—16.30 Чапсар. 16.30—Өөнүг телекөргүзүг. И. А. Гончаров «Кадыр эл». Телешиниң баштайгы көргүзүү. 1-ги кезээ. 18.00—«Ye». Информастыг программа. 18.30—Өөнүг телекөргүзүг. И. А. Гончаров—«Кадыр эл». Телешиниң баштайгы көргүзүү. 2-ги кезээ.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Куда албан дүжер». Тыванып хөгжүм-шин театрының шинаи.

МОСКВАДАН

21.30—«Дилээшкин». Дамчыдылганы чогаалчы С. Смирнов чорудар. (Көрүкчүлерниң чагааларынга харыылар). 22.00— Азербайджан ССР-ниң улустуң артизи М. Магомаевтиң концерти. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

МАРТ 19-ТА

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.15—Школачыларга—«Икстн аңнаапы». Документтадыг фильм. 19.25—«Экономиктиг билиглерни — бүгү ажылчы чоннарга». Дамчыдылга. 19.35— «Марк Бернес». Документтадыг фильм. 19.55—Телемедээлер. 20.10—Чарлалдар, реклама. 20.15—Телекөрүкчүлериниң чагыын өзүгаар хуан-чечен фильм. «Шөлзд чөөн түкче чоруп ор». 21.45—22.45—«Арга-арыг ыры». Фильм-бадет.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кинотеатрларда

МАРТ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сарыг чемоданчыгаштың ужуралдары» 17.35, 15.20 (бичии залга), «Эң сөөлүү хүн» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Туттурбастарның чаа ужуралдары» 10.00, 11.30, «Үш мушкетёр» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.00, 16.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Максим Перепелица» 10.00, 11.45, «Шынчы чорук» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.40, 16.50, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Майның дүнези» 9.00, 12.40, «Боолуг болган болзумза» 10.40, 14.30, «Кижи—оркестр» 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

МАРТ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Хай-бачыт» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кижи—оркестр» 15.00, 16.45, 18.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кайгамчыктыг Василиса» 15.30, «Гойя» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.15, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бичии оглунуң кудумчузу» 9.00, 10.50, 12.40, «Эң сөөлгү хүн» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзүгаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга бүргеп, аңаыр, хар чагбас. Барыын утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—9 метр чедер.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—10, оскелеринге 2—6, Кызылга 6—8 градус соок болур.

Кызылдың автошкозазы III класстың чолаачыларын белеткээр курска дыңнакчылар хүлээп алырын үргүлчүлеп турар. Өөренирии кузәәннер колхоздардан болгаш совхоздардан чоруткавының дугайында шынзылгалыг болур. Өөредилгени тыва дылга чорудар.

АДРЕС: Кызыл хоорай, Шевченко кудумчузу, бажың 113-а. Телефон 34-94.

5000 рубль чедир ойнап ап болур

Бо чылын күрүненин иштики үш хуу ойнаашкынныг чээшкинииниң талазы-биле ойнаашкыннарның 54 дугаар тиражы марттың 30-де Ереванга болур.

Тиражка 40-деп 5000 рубль чедир түңнү ойнап алыр 376 муң ойнаашкын ойнаттынар. Ооң иштинде:
Удуг хемчээли: Ойнаашкыннар саны: Ойнаашкыннар түңү:

		(рубль-биле)
5000 рубль	80	400000
2500 рубль	200	500000
1000 рубль	800	800000
500 рубль	4360	2180000
100 рубль	30000	3000000
40 рубль	340560	13622400
Шупту	376000	
Ойнаашкыннарның нинти түңү		20502400

Бо чээшкиниң талазы-биле сес тиражты февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де чылдың-на эрттирер.

Чээшкиниң облигациядарын ажаалга кассалары хостуг садыл турар болгаш садыл ап турар.

МЫЙЗОН УГБАЙ

— Программаның дараазында «Бай-ла Хемчиим» деп тыванып улустуң ырын «Мөген-Бүрен» колхозтуң малчыны Хертек Мыйзон күүседирдир—деп, концерт башкарыкчызы чарлаканының соонда сценаже шевергин, шиник кылдыр кеттинии алган, назыны улгады-даа берзе, аныяксыг көстүр хереөжен кижи дидим базып үнүп келгеш, баянның үделгези-биле хоюг, чинге өткүт үнүүг ырлай бээрге, залда көрүкчүлер шыпшың-на барганнар. Ол ырлап доозуптарга, адыш часкаашкыннары диңмиттелип, залдан үнеделдин чылыг сөстери дыңналып турган:

— Чүү кончуг үнүүг кижи боор?!

— Бир-ле айлаң-куш-тур ол.

— Чүге артист болбаан ирги?

1972 чылдың апрель ай. Ынчан райониуң көдээ ботгывынгыр уран чүүл киржикчилериниң көрүлдези болуп турган. Район көрүлдезинге киржип, Хертек Мыйзонуң бир-ле дугаар сценаже үнгени ол. Уран талант чогум-на чоннуң ортузунда, ону оон дилеп тывар дээри-ле шын. Ынчангаш күш-ажылчы бодүүн чоннуң ортузундан Мыйзонның талантызының бодараң келгени-даа таварылга эвес.

Мыйзон элээди бичезинденне ырлаарынга сундулуг чораан. Ылаңгыя төрээн черииң бойдус-чурумалын, ооң байлаан, күш-ажылды, найыралды алгаан ырларны шээжибиле өөренип, ырлап чораан. Ынчан-на үе-чергези болгаш улуг, биче чон ооң үнүн таалаар турган. Колхозтуң эрээн шокар мал сүрүүн-даа кадарып чораап, ырлай каапларга, Мыйзонның ээнныг өткүт үнү чоок кавыга чаңгыланы бээр.

Мыйзон бодунуң ырларынга сагыш-сеткилин өзүлуг-да дамчыдып шыдаар дээрзи көрүкчүлериниң сеткил ханган таалалындан-на илдең. Ол ырлай бээрге, сагыш-сеткил көдүрүлүп, кижиниң ие төрээн чуртка ынакшылы улам сорук кирип келир.

Эрткен чылдың ноябрьда Кызылга болган республиканың көдээ бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге Хертек Мыйзон уран талантызы-биле көрүкчүлерни кайгадыр, макталшаналдыг болуп, 1973 чылдың январь айда Иркутск хоорайга эрткен, Чөөн Сибирьниң зона көрүлдезинге киржир эргени алган. Ол көрүлдеге Мыйзон көрүкчүлериниң болгаш жюриниң бедик үнелелин ап, көрүлденин лауреады болган. Ам Мыйзон бистиң Төрээн чуртувустуң чүрээ —Москвага болуп эртер Бүгүроссияның көдээ бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге киржир аас-кежиктиг болуп, ынаар чорупкан.

Хертек Мыйзон чүгле уран чүүлге идепкейлиг эвес, ол кызымаккай күш-ажылчы малчын. «Мөген-Бүрен» колхозтуң мал ажылынга ол хөй чыл иштинде ажылдап келген. Ам төрээн колхозунда сакманшиктеп турар. Бодунуң онаашкан ажылынга Мыйзон кезээде ак сеткилдиг, эрес-кежээ дириттип келген.

Мөңгүн-Тайгада улуг, биче кижилерде Мыйзонну танывас кижи ховар. Ынчангаш улус оңу хүндүткел болгаш чоргаарал-биле «ыраажы Мыйзон угбай» дижир.

Ч. АРТАЙ-ООЛ.

Мугур-Аксы.

Частың тыныжы Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Шөтинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кедээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Пар ама 2. Тираж 15453. Чагыг № 691.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шөтинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1). ТС—00105.